

Spolufinancováno
Evropskou unií

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Volný čas dětí a mládeže ze sociálně vyloučených lokalit v Novém Městě pod Smrkem

Zpráva z tematického výzkumu

Srpen 2023

Jana Mair

Terénní šetření realizovali: Jana Mair, Adam Duffek, Hana Kociánová, Zuzana Korecká, Luboš Sál

Na formulaci doporučení se podílela Kristýna Jůzová-Kotalová.

Odbor pro sociální začleňování (Agentura) MMR ČR, 2023

Jana Mair (jana.mair@mmr.cz)

www.socialni-zaclenovani.cz

Text neprošel jazykovou korekturou

Obsah:

Seznam zkratk.....	1
Manažerské shrnutí.....	2
Kontext a výzkumný problém.....	5
Metodologické ukotvení	5
Standardy výzkumné práce ASZ.....	7
Základní terminologie.....	8
Výzkumy volného času dětí a mládeže.....	10
Trávení volného času dětmi ze SVL	11
Výzkumy volného času na Frýdlantsku.....	12
Možnosti trávení volného času v NMPS a jejich využívání dětmi a mládeží ze SVL – perspektiva poskytovatelů	13
Poskytovatelé volnočasových aktivit v NMPS	13
Prostory a zařízení pro volný čas v NMPS	20
Zapojení dětí a mládeže ze SVL do organizovaných volnočasových aktivit – shrnutí z pohledu poskytovatelů	23
Trávení volného času, potřeby a bariéry – perspektiva dětí a mládeže ze SVL a jejich rodin	27
Jak děti a mládež ze SVL tráví čas	27
Zapojení dětí a mládeže ze SVL do organizovaných volnočasových aktivit	31
Co by děti a mládež ze SVL v NMPS chtěly v rámci volného času využívat.....	32
Závěr.....	34
Doporučení	35
Seznam literatury	38

Seznam tabulek:

Tabulka 1 Organizace, úřady a služby, se kterými byly realizovány rozhovory	6
Tabulka 2 Cílová skupina rodin ze SVL	7
Tabulka 3 Cílová skupina dětí a mládeže	7
Tabulka 4 Organizované volnočasové aktivity a služby v NMPS	26

Seznam grafů:

Graf 1 Počty dětí v jednotlivých věkových skupinách v NMPS, k 31. 12. 2021	9
--	---

Seznam obrázků:

Obrázek 1 Dětské hřiště („klouzačky“)	22
Obrázek 2 Sokolovna, tenisové kurty a budoucí sportovní hřiště	22
Obrázek 3 "Umělka" - víceúčelové sportovní hřiště u školy	23
Obrázek 4 Místa v centru města, kde děti a mládež ze SVL tráví volný čas	29
Obrázek 7 Nádraží	30
Obrázek 10 Jizeran	30
Obrázek 11 Co by v NMPS mělo dle dětí ze SVL být	33

Seznam zkratek

Agentura, ASZ – Odbor pro sociální začleňování (Agentura) Ministerstva pro místní rozvoj ČR

APK – asistent prevence kriminality

ČSÚ – Český statistický úřad

DDM – Dům dětí a mládeže

MOP – mimořádná okamžitá pomoc

NNO – nevládní nezisková organizace

NMPS – Nové Město pod Smrkem

NZDM – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

ORP – obec s rozšířenou působností

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

SAS – sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

SDH – Sbor dobrovolných hasičů

SVČ – středisko volného času

SVL – sociálně vyloučená lokalita

SO ORP – správní obvod obce s rozšířenou působností

ZŠ – základní škola

ZUŠ – základní umělecká škola

Manažerské shrnutí

Výzkum se zaměřuje na stávající možnosti a potenciály v oblasti trávení volného času v Novém Městě pod Smrkem a identifikaci potřeb dětí a mládeže ze SVL v této oblasti. Hlavní zjištění se týkají především těchto témat:

- Možnosti a způsoby trávení ne/organizovaného volného času dětmi a mládeží ze SVL
- Dostupnost organizovaných volnočasových aktivit dětem a mládeži ze SVL
- Bariéry pro zapojení z pohledu aktérů, dětí a mládeže ze SVL a jejich rodičů

Václav se nají, potom jde se psem, potom jde do Kina nebo je celé odpoledne venku, když prší jde do Kina a hraje pinec nebo takhle něco anebo je doma. Doma se dívá na filmy, nebo na videa, ale doma ho to tolik nebaví.

Neorganizovaný volný čas

Jak děti a mládež ze SVL tráví volný čas?

- primárně neorganizované volnočasové aktivity
- chlapci: neorganizované sportovní aktivity (fotbal, basketbal)
- dívky: setkávání se s kamarády
- mladší děti: hra mezi domy, na zahradě
- organizované volnočasové aktivity pouze jednotlivci

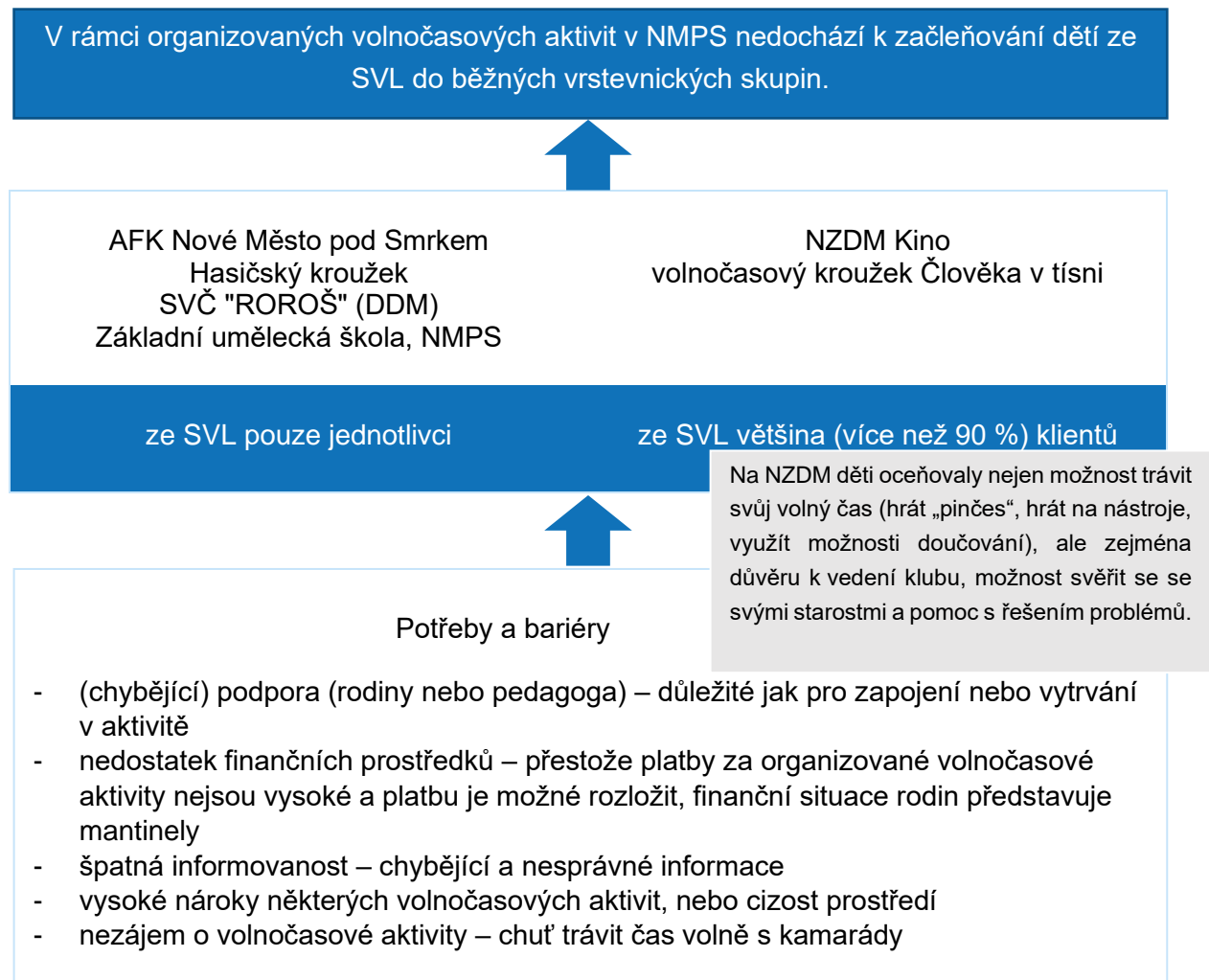
Oblíbená místa

- hřiště za školou "umělka",
- dětské hřiště
- NZDM Kino a jeho okolí a prostor nádraží
- koupaliště a několik míst v lesích kolem města
- prostranství okolo domů, kde bydlí

Místní aktéři, děti a mládež i jejich rodiče se shodují, že možnosti pro hru, sportování i pro setkávání se ve vrstevnických skupinách jsou omezené

- pobyt starších a mladších dětí ve stejném prostoru a čase někdy vyvolává napětí;
- místa pro hru jsou v blízkosti bytových domů a pobyt dětí a mládeže může být rušivý pro obyvatele okolí;
- dostatek míst vhodných pro hru snižuje i „rivalita“ mezi různými skupinami či jednotlivci, která jim zabraňuje trávit čas společně, a naopak může být zdrojem konfliktů

Organizované volnočasové aktivity

Identifikované potřeby a přání v oblasti trávení volného času

Doporučení

Pro zvýšení účasti dětí a mládeže ze SVL v organizovaných volnočasových aktivitách doporučit zacílení se na jednotlivé bariéry:

- osvětu rodičů i dětí o nabídce a dostupnosti volnočasových aktivit a služeb,
- zaměření se na psychologické bariéry – motivovat děti a mládež ze SVL k zapojení se do volnočasových aktivit a poskytovat jim dlouhodobou podporu i v dalším průběhu, pro vytrvání v dané aktivitě,
- práce s rodiči a jejich aktivizace,
- zaměření se na finanční bariéry,
- zaměřit se i na zatraktivnění pravidelných zájmových aktivit.

Ke kvalitnějšímu trávení volného času všech dětí, včetně dětí ze SVL by mohlo přispět např.

- zapojení dětí a mládeže do plánování rozvoje volnočasových aktivit a prostor,
- součástí plánování aktivit společně s dětmi by měl být i stabilně nastavený zpětnovazební mechanismus pro děti/mladé lidi (případně rodiče),
- podpora komunitních aktivit a zřízení komunitního centra,
- vytváření neformálních prostor pro mladé,
- vytváření možností pro zapojení širokého spektra dětí,
- vytváření aktivit pro rodiče s dětmi, aktivní zacílení i na rodiny ze SVL, a tím budování vzájemné důvěry mezi rodinami a volnočasovými organizacemi.

Kontext a výzkumný problém

Výzkumná zpráva se věnuje tématu trávení volného času dětí a mládeže ze sociálně vyloučených lokalit (dále také „SVL“) v Novém Městě pod Smrkem (dále také „NMPS“). Navazuje a rozšiřuje situační analýzu Nového Města pod Smrkem (Mair, 2023). Cílem výzkumu bylo zmapovat stávající možnosti a potenciály v oblasti trávení volného času v Novém Městě pod Smrkem na jedné straně a potřeby cílové skupiny (dětí a mládeže ze SVL) na straně druhé. Výzkum se zaměřil na následující témata:

- dostupnost a využívání volnočasových aktivit dětmi a mládeží ze SVL (aktivity organizované i neorganizované),
- způsob trávení volného času dětí a mládeže ze SVL (včetně nestrukturovaného volného času).
- přístup rodin, žijících v podmínkách sociálního vyloučení k volnočasovým aktivitám dětí.

V souladu s tématem byly sledovány následující otázky:

- Jaké jsou možnosti trávení volného času pro děti a mládež v NMPS?
- Jsou tyto možnosti dostupné dětem a mládeži ze SVL? Využívají děti a mládež ze SVL nabízených volnočasových aktivit?
- Jaké jsou bariéry pro zapojení z pohledu aktérů, dětí a mládeže a jejich rodičů?
- Jak děti a mládež ze SVL (různé věkové skupiny) tráví svůj volný čas?

Součástí zprávy je i soubor doporučení pro rozvoj volnočasových aktivit a preventivních opatření za účely motivace mládeže k opuštění rizikového způsobu života a ke vzdělávání, zvýšení školní úspěšnosti, snížení přestupkové, kriminální a patologické činnosti, zvýšení pocitu bezpečí pro obyvatele města.

Zpráva z tematického výzkumu i situační analýza poslouží jako východisko pro činnost lokálního konzultanta, pro tvorbu strategických dokumentů a kvalifikovanou diskusi aktérů angažovaných v procesu sociálního začleňování v Novém Městě pod Smrkem. Rozsah zpracování situační analýzy a zaměření tematického výzkumu bylo zvoleno s ohledem na zapojení NMPS do poradenského programu č. 11 *Podpora realizace prarodinných opatření*. Aktivity v rámci poradenského programu by se v oblasti volnočasových aktivit měly zaměřit na motivování cílové skupiny dětí a mládeže ze SVL ke smysluplnému trávení volného času včetně osobního a osobnostního růstu a motivace k méně rizikovým způsobům chování či ke vzdělání.

Metodologické ukotvení

Výzkum má kvalitativní charakter, je založený na rozhovorech a pozorování. Získaná data reprezentují perspektivu vybraných aktérů a jsou interpretací toho, jakým způsobem na danou problematiku nahlíží. Hlavním zdrojem dat byly polostrukturované rozhovory, osloveny byly následující cílové skupiny:

- Zástupci organizací poskytujících volnočasové aktivity pro děti a mládež v Novém Městě pod Smrkem a relevantní lokální aktéři zaměřující se na práci s dětmi a mládeží a rodinami na Frýdlantsku nebo provozující zařízení pro volnočasové vyžití. Tyto rozhovory byly zaměřeny na zkušenosti s prací s dětmi a mládeží ze sledovaných skupin a na potřeby, očekávání a problémy spojené s volnočasovými aktivitami.
- Rozhovory s rodiči (zákonnými zástupci, prarodiči) v SVL: pro vymezení SVL byla využita předchozí situační analýza, která mapovala stav sociálního vyloučení na Frýdlantsku (Hladík, 2021). Terénní šetření proběhlo ve všech vymezených lokalitách, byly osloveny přítomné domácnosti, do tematického výzkumu byly zahrnuty domácnosti s dětmi. Rozhovory byly vedeny primárně s rodiči, někdy i za účasti dětí, které informace doplňovaly, nebo na některé otázky samy odpovídaly.
- Děti a mládež ze SVL – dotazování proběhlo formou fokusní skupiny, která se uskutečnila v NZDM, a které se zúčastnilo 12 dětí ve věku 12–18 let, 10 chlapců a 2 dívky. To bylo doplněno ještě o krátké rozhovory, které se uskutečnily venku na ulicích, s cílem oslovit zejména dívky, jejichž zastoupení na fokusní skupině bylo nižší.

Terénní šetření se uskutečnilo v květnu a červnu 2023. Celkem bylo realizováno 21 rozhovorů s 29 respondenty. Přehled provedených rozhovorů poskytují následující tabulky:

Tabulka 1 Organizace, úřady a služby, se kterými byly realizovány rozhovory

Název	Počet rozhovorů	Počet respondentů
Advaita, z. ú.	1	1
AFK Nové Město pod Smrkem	1	1
Člověk v tísní, NMPS	2	3
Diakonie ČCE, SAS Frýdlant	1	2
Farní sbor Českobratrské církve evangelické NMPS	1	1
Maják NMPS, z. ú.	1	2
Městský úřad Frýdlant, Odbor sociálních věcí	2	3
Městský úřad NMPS, Sociální odbor	1	2
Městský úřad NMPS, APK	1	2
Most k naději, terénní programy	1	2
Mikroregion Frýdlantsko, MAS Frýdlantsko, z.s.	1	1
Romské platformy	1	1
SDH NMPS	1	1
Sportovní a relaxační centrum NMPS	1	1
SVČ Roroš	1	1
SVP Frýdlant	1	1
Úřad práce ČR, KoP Frýdlant	1	2
ZŠ NMPS	1	1
ZUŠ NMPS	1	1
Celkem	21	29

Tabulka 2 Cílová skupina rodin ze SVL

	Počet dotazovaných domácností	Z toho domácnosti se zde žijícími nezletilými dětmi	Počet nezletilých dětí v dotazovaných domácnostech
Husova 154	4	3	8
Hajniště 32	2	2	5
Myslbeckova 3	3	3	11
Mírové náměstí 209-212	7	5	6
Revoluční 29 a 30	14	4	9
Frýdlantská 59	3	1	2 + 1 ¹
Lesní	2	0	0
Celkem	35	19	41 + 1

Tabulka 3 Cílová skupina dětí a mládeže

Místo realizace rozhovoru	Počet oslovených osob
Fokusní skupina v NZDM	12 klientů, ve věku 12–18 let
Děti a mládež sdružující se venku	Cca 10 oslovených dětí
Celkem	Cca 22

Zpráva byla doplněna o data Českého statistického úřadu (ČSÚ) a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), a zjištění z dalších odborných publikací, zpráv a výstupů relevantních pro výše definované téma výzkumu.

Standardy výzkumné práce ASZ

Výzkumníci Agentury pro sociální začleňování (dále jen ASZ) ctí obecně uznávané standardy kvality a etiky výzkumné práce. Mezi tyto standardy kvality patří především dodržování zásady validity a reliability dat. Validity (platnosti) dat je v ASZ dosahováno dlouhodobým šetřením na místě, pečlivým výběrem (rekrutací) respondentů, užitím vhodných nástrojů výzkumu (scénáře rozhovoru, karty checklistů a indikátorů sociálního vyloučení, příp. výzkumnického deníku) i za pomoci přímých citací.

Pro zajištění validity dat výzkumníci v ASZ při své práci využívají tzv. metodu triangulace zdrojů, kdy závěry z terénního šetření vycházejí z kombinace min. 3 zdrojů zjištění informací. Práce výzkumníků ASZ je dále založena i na triangulaci výzkumných metod. Mezi standardní použité metody v ASZ tak patří zúčastněné/nezúčastněné pozorování, polostrukturované rozhovory, sekundární analýza získaných dat včetně statistických dat (deskresearch), skupinové rozhovory, příp. dotazníková šetření. Výzkumníci využívají i tzv. triangulaci zjištění v časové ose, tj. ověřují získaná data v rozličných etapách výzkumu.

¹ Na návštěvě u příbuzných, bydlí jinde v NMPS.

Reliability (spolehlivosti) dat dosahují výzkumníci v ASZ standardizovaným postupem analýzy dat od jasně stanovených oblastí dotazování (scénáře rozhovorů), vyhotovením přepisů rozhovorů až po kódování sebraných dat (tzv. clustering). Při kódování výzkumníci ASZ redukuje velké množství získaných dat do menších počtů analytických jednotek (clusterů) na základě souvislostí (podobnosti či odlišnosti).

Se sběrem a s analýzou dat končí výzkumníci v ASZ v momentě tzv. nasycení (saturace) dat. Nasycením se chápe jev, kdy již nepřicházejí nové informace či poznatky z terénu, naopak se objevují stále stejné vzorce a kategorie.

Při své práci se výzkumníci ASZ řídí i Etickým kodexem výzkumníků Agentury pro sociální začleňování, který ukotvuje mimo jiné práci s citlivými daty či nestrannost vůči subjektům v terénu. Ve zprávách o výsledcích výzkumníci v ASZ jasně rozlišují mezi poznatky zjištěnými od respondentů, svou interpretací těchto poznatků a jakýmkoliv doporučeními na nich založenými. Použití tohoto kodexu mj. znamená, že v šetření není narušeno soukromí a důstojnost respondentů, respondenti byli vždy informováni o smyslu výzkumu a v případě nahrávání požádáni o jeho svolení. Samozřejmostí je i zaručená anonymita dotazovaných respondentů.

Základní terminologie

Volný čas

Jak upozorňuje Hofbauer (2004) terminologie volného času se postupem času proměňovala a zpřesňovala. Nejčastěji definice vycházejí z tzv. zbytkové teorie volného času a volný čas bývá vymezován jako „čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností“ (Hofbauer, 2004, s. 13). Za přesnější však Hofbauer považuje důraz na jeho vymezení jako „činnosti, do níž člověk vstupuje s očekáváními, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení“ (ibid). Podobně i Hamřík (2022) pro účely výzkumu doporučuje operacionalizovat volný čas z pohledu časového úseku nebo jako aktivitu (objektivní). V této zprávě tedy bude chápán **volný čas jednoduše jako doba, kterou děti netráví ve škole**, budou sem spadat tedy veškeré aktivity, které probíhají mimo školu a nejsou spjaty s vyučováním, a zároveň nejsou aktivitami spojenými se základní péčí, jako je hygiena, jídlo, spánek atd. (viz také definice Friedlaendorová et al., 2022).

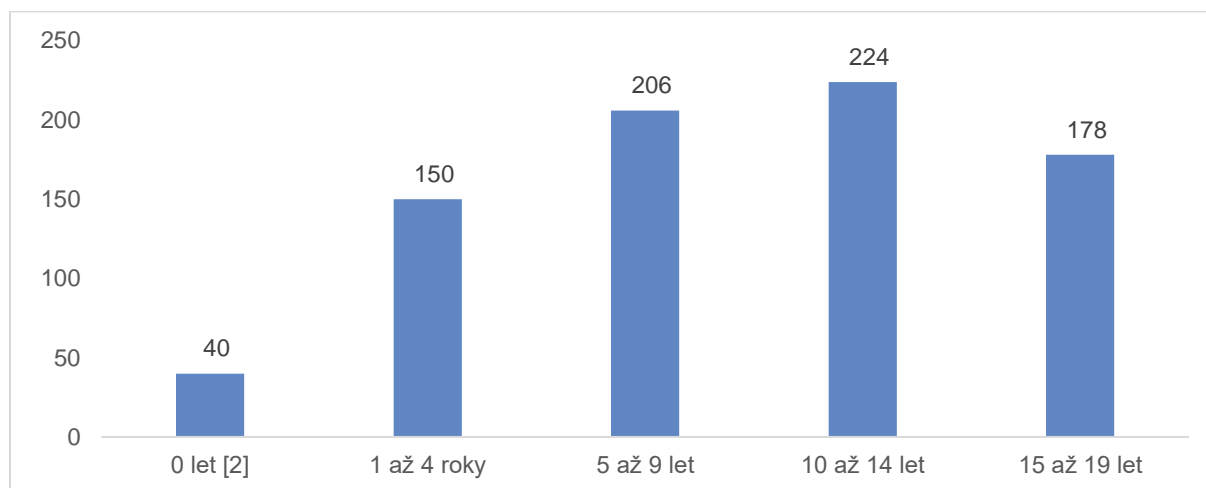
Volný čas se dá trávit různými formami. Zpráva se soustředí zejména na rozdíly mezi různými věkovými skupinami (předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk, mládež) a na dichotomii organizované volnočasové aktivity vs. neorganizované/nestrukturované volnočasové aktivity. Hamřík (2022) popisuje rozdíl mezi nimi v tom, že ty neorganizované oproti těm organizovaným probíhají „bez supervize dospělého, jasně dané struktury a strukturovaných cílů“. Jsou to činnosti jako setkávání s přáteli, hraní her na PC, sociální sítě, četba, hra, procházky apod.

Přestože na volný čas dětí a mládeže má velký vliv rodina, ovlivňuje ho i stát prostřednictvím aktivit organizovaných v rámci školy nebo jinými institucemi (Krajská správa Českého statistického úřadu v Plzni ČSÚ, 2017).

Děti a mládež ze sociálně vyloučených lokalit v NMPS

K 31. 12. 2022 čítalo Nové Město pod Smrkem 3 754 obyvatel, z čehož děti a mládež do 19 let činily 798 osob (údaj k 31. 12. 2021)². Jednotlivé věkové skupiny znázorňuje následující graf:

Graf 1 Počty dětí v jednotlivých věkových skupinách v NMPS, k 31. 12. 2021

Zdroj: ČSÚ, k 31. 12. 2021

Při vymezení oblastí pro terénní šetření v SVL jsme vycházeli ze situační analýzy (Hladík, 2021), která mapovala stav sociálního vyloučení na Frýdlantsku v roce 2021. Na základě zkušeností z terénního šetření lze shrnout, že rodiny s dětmi se nacházely převážně v 5 ze 7 lokalit/domů, kde ve větším počtu žijí obyvatelé ohrožení sociálním vyloučením: Husova 154, Hajniště 32, Myslbekova 3, Mírové náměstí 209-212 a Revoluční 29 a 30. Žádné rodiny s dětmi již nepobývají v ubytovně na adrese Lesní 654 a v menší míře se nacházejí též na adrese Frýdlantská 59.

O počtu dětí žijících v sociálně znevýhodněném prostředí mohou poskytnout představu také údaje a kvalifikované odhady vedení základní školy. V NMPS je jedna ZŠ, která kromě běžných tříd zřizuje i třídy speciální. Místních žáků je většina, dojíždějících je malý zlomek. Naopak, škola se potýká s odlivem žáků na 2. stupni, ale většinou se nejedná o žáky sociálně znevýhodněné, ti ve škole zůstávají. Ve školním roce 2022/2023 základní školu v NMPS navštěvovalo dle dat MŠMT 327 žáků, z toho přibližně třetina žáků dle vedení školy potřebuje podporu z důvodu sociálního znevýhodnění. To je přibližně 100 žáků ve věku 6 až 15 let. Porovnáme-li tento údaj s údajem o počtu dětí ve dvou věkových skupinách 5 až 14 let (430 dětí, viz graf č. 1), mohou děti ze sociálně znevýhodněného prostředí představovat v daných věkových skupinách až čtvrtinu.

² Více k demografickým údajům viz situační analýza.

Výzkumy volného času dětí a mládeže

V roce 2021 realizoval v České republice reprezentativní výzkum zaměřený na trávení volného času mezi dětmi a mládeží ve věku 11–15 let Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. (Patočková, Čermák & Šafr, 2022). Cílem výzkumu bylo „zmapovat zapojení dětí staršího školního věku [...] do širokého spektra organizovaných i neorganizovaných volnočasových aktivit a vedle toho také problematiku spojenou s prožíváním volného času“. Výsledky výzkumu poukazují na poměrně značnou diferencovanost způsobů trávení a prožívání volného času dětí, zároveň ale autoři upozorňují na to, že tyto rozdíly souvisí do velké míry se socioekonomickým statutem rodiny, především pak vzděláním rodičů.

Z výzkumu vyplývá, že děti z rodin s nejvýše základním vzděláním a ze sociálně znevýhodněných rodin mají vůči svým vrstevníkům více volného času. Tento čas ale tráví méně s rodinou a více se svými kamarády venku:

Dvě třetiny těchto dětí se s kamarády nikdy neučí do školy a rovněž se s nimi méně, než ostatní vzájemně doma navštěvují a také nechodí tak často na narozeninové oslavy kamarádů. Méně také sportují, přibližně dvě pětiny z nich se nevěnují žádné pravidelné sportovní aktivitě. Tři čtvrtiny z nich nečtou (v ostatních rodinách je to jen 28 %). Více než polovina těchto dětí se neumí vyjádřit k nabídce organizované volnočasové činnosti ve škole, protože se o ni nezajímají (u ostatních je to zhruba desetina). Naproti tomu více času tráví s počítačem, mobilem nebo tabletem. Ve všední den je to v průměru 3 hodiny a 17 minut. Navíc mezi jejich rodiči je třikrát více těch, kteří množství času, jenž dítě stráví s ICT médií, vůbec neřeší (28 %). (Patočková, Čermák & Šafr, 2022, s. 9).

Nejčastěji zmiňovanou bariérou pro trávení volného času podle svých představ mezi dětmi i rodiči je finanční náročnost (významnější u rodin, které obtížně vycházejí s příjmem). Z výzkumu také vyšlo, že rodiče s vyšším socioekonomickým statutem více sledují a ovlivňují, co dítě ve volném čase dělá.

Autoři pak zdůrazňují, že vzhledem k tomu, jakou zásadní roli rodina hraje pro utváření motivací a rozvoj volnočasových kompetencí, měli by při nedostatečné podpoře ze strany rodiny tuto roli zastat pedagogové volného času. Odstranění finančních nebo prostorových bariér však považují za nedostatečné a jako klíčovou podporu považují „v nich vzbudit zájem a rozvíjet jejich osobnost s ohledem na osvojení různých aspektů volnočasové kompetence“.

Na oblast organizovaných volnočasových aktivit na základě dat z HBSC studie³ se v letech 2018–2022 soustředil výzkum Fakulty tělesné kultury na Univerzitě Palackého v Olomouci (Hamřík, 2022). I zde autoři zaznamenávají, že do sportovních a uměleckých aktivit se jednoznačně více zapojují děti z „vysokopříjmových skupin“. Výlučně na sportovní aktivity se

³ Průběžně tuto oblast zkoumá mezinárodní studie Health Behaviour in School-aged Children (HBSC, více viz [HBSC study | Health Behaviour in School-aged Children study](#)).

zaměřili ve své analýze Hobza, Maráček & Havřík (2022) (také za využití dat z HBSC Studie v ČR), a podobně docházejí k tomu, že organizovaných sportů, jak týmových, tak individuálních, se účastní častěji dospívající děti z rodin s vyšším socioekonomickým statutem. Rozdíl se přitom ještě zvyšuje spolu s věkem. Ve svých doporučeních proto navrhuje, aby se politiky veřejného zdraví soustředily specificky na děti z rodin s nižším socioekonomickým statutem.

Co se týče pozitivních efektů zapojení dětí do organizovaných volnočasových aktivit, předchozí výzkumy naznačují, jak shrnují Baďura et al. (2018), že u účastníků organizovaných volnočasových aktivit bývá zaznamenáno lepší zdraví, školní výsledky, a naopak nižší výskyt rizikového chování. Několik analýz na toto téma vzniklo na základě šetření HBSC i v ČR. Baďura et al. (2017) ve své analýze dokumentují, že účast na organizovaných volnočasových aktivitách je spojena s nižším výskytem opakovaného užívání nebezpečných látek a záškoláctvím. Nicméně naopak zaznamenávají vyšší účast ve fyzických bitkách a vyšší četnost zranění. Již dříve Baďura et al. (2015) zjistili, že účast na organizovaných volnočasových aktivitách byla spojena s lepším sebehodnocením zdraví a vyšší životní spokojeností.

Trávení volného času dětmi ze SVL

Na způsoby trávení volného času dětmi ze SVL byla zaměřena např. *Vstupní analýza v oblasti vzdělávání* pro město Brno (Staveník & Stejskalová, 2019). Autoři upozorňují na segregované trávení volného času dětí ze SVL (dětí ze SVL dochází pouze do institucí nacházejících se přímo v SVL). A zaměřují se na bariéry bránící dětem ze SVL v zapojení do volnočasových aktivit odehrávajících se mimo SVL. Mezi faktory negativně ovlivňující návštěvnost zájmových kroužků autoři identifikovali cizost prostředí, neinformovanost, nedostatek financí, vysoké nároky a nezájem o volnočasové aktivity. Naopak mezi faktory podporující návštěvnost zájmových kroužků řadí důvěru, pozitivní zpětnou vazbu, přátelskou atmosféru, atraktivní náplň, možnost být součástí týmu a kolektivní úspěch.

Oblast volnočasových aktivit je i obsahem příručky Zbyňka Němce (2019) a kolektivu spolupracovníků o. p. s. Nová škola, která vychází z dlouhodobé zkušenosti škol v oblasti podpory pedagogické práce s žáky s potřebou podpory z důvodů sociálního znevýhodnění. Jedním z témat je činnost odpoledních klubů, které v praxi spojují doučování a volnočasové kroužky pro žáky škol. Vzhledem k tomu, že se často jedná o žáky, kteří nemají v mimoškolním čase dostupnou nabídku smysluplných mimoškolních aktivit, mohou se stát volnočasové aktivity a kroužky nabízené školou důležitou součástí jejich vzdělávání. Sumarizuje důvody, proč je dobré žáky se sociálním znevýhodněním do kroužků školy začlenit:

1. Pomocí mimoškolních aktivit dále rozvíjí školní vzdělání [...] 2. Je prevencí před nežádoucím trávením volného času u žáků, kteří se z různých důvodů nemohou účastnit jiných volnočasových aktivit. 3. Posiluje vztah ke škole jako instituci, ve které žáci – díky kroužku – zažívají zábavné a pro ně atraktivní aktivity (Němec a kol., 2014, 2019 in Němec 2019, s. 48–49).

NPI ČR ve své aplikaci *Zapojme všechny.cz* navíc ještě vyzdvihuje důležitost motivování a podporování dětí ze SVL do začleňování do „mainstreamových volnočasových aktivit (zájmových kroužků), aby tak nezůstávaly stále s dětmi ze stejné lokality, ale začlenily se do běžných vrstevnických skupin“ (Macková, 2020). Jako důležité to vnímají nejen kvůli rozvíjení jejich talentu a dovedností a navazování přátelských vazeb, ale i kvůli tomu, že se tak vymaní z mnohdy málo podnětného prostředí.

Výzkumy volného času na Frýdlantsku

Na Frýdlantsku se mapování volného času aktuálně věnuje i MAS Frýdlantsko, z.s. (MASiF). Realizuje on-line dotazníkové šetření pro mladá, jehož cílem je zjistit, jak mládež tráví volný čas, jaké jsou překážky, jaké mají sny a co je štve. Sběr proběhl ve spolupráci se školami a uskutečnil se zatím v lokalitách Frýdlant, Raspenava a připojilo se i NMPS. Vzhledem k nízké návratnosti vyplněných dotazníků v NMPS je možné dle vyjádření zástupkyně MAS dotazníkové šetření zopakovat.

MASiF i pravidelně monitoruje nabídku volnočasových aktivit a vytvořila i aplikaci, kde lze najít informace pohromadě: [Freetime \(free-time.cz\)](https://www.free-time.cz).

Další průzkum volného času na Frýdlantsku realizovaly také Romské platformy⁴ na začátku svého projektu v roce 2021. Nejprve zjišťovaly, kolik se na Frýdlantsku nachází romských rodin, kolik je sociálně vyloučených, kolik je ohrožených sociálním vyloučením, v další fázi pak s rodinami realizovaly rozhovory a provedly dotazníkové šetření s cílem zjistit, co by lidé chtěli změnit, co jim tu chybí, v případě kroužků zjišťovaly, proč se děti nezapojují. Zjistily, že největším problémem nejsou finanční překážky, ale velká nedůvěra v učitele, ředitele, a nedobrá pocity v kolektivu (některé děti měli zkušenost se šikanou, posměšky).

V návaznosti na toto mapování pak ve Frýdlantu pomohly zřídit dva kroužky. Jeden je hudební, který funguje ve spolupráci s DDM, kde účastníci hrají jak lidové české písničky, tak romské písničky, učí se tam o romské i české kultuře. Druhý zřídil lídr z frýdlantské romské komunity, který se svými syny závodí v driftu (automobilové závody), a nabízí zdarma dětem aktivity ve své automechanické dílně.

⁴ Romské platformy, které vznikly na Frýdlantsku a Tanvaldsku, propojují romské organizace a představitele s cílem systematicky pracovat s romskými komunitami, podporovat obyvatele sociálně vyloučené a ohrožené sociálním vyloučením a přispívat k lepšímu soužití s většinovým obyvatelstvem a veřejnou správou. Více k aktivitám Romských platform viz situační analýza.

Možnosti trávení volného času v NMPS a jejich využívání dětmi a mládeží ze SVL – perspektiva poskytovatelů

Následující text mapuje možnosti trávení volného času v NMPS a přináší základní přehled poskytovatelů organizovaných volnočasových aktivit a výčet aktivit, které nabízejí. V NMPS pravidelnou zájmovou činnost nabízí SVČ ROROŠ, funguje zde fotbalový sportovní oddíl, hasičský kroužek, základy vzdělávání v uměleckých oborech nabízí ZUŠ, kterým se děti mohou věnovat v odpoledních hodinách. Kromě toho zde je nabízena sociální služba NZDM a volnočasovou organizovanou aktivitu nabízí pro své klienty i Člověk v tísni. Všichni tito místní aktéři byli dotazováni na účast dětí a mládeže ze SVL a na možné bariéry pro jejich zapojení. Zjištění vycházejí z prezentace jednotlivých poskytovatelů na jejich webových stránkách a z rozhovorů se zástupci jednotlivých organizací a služeb a představují tak primárně jejich perspektivu.

V závěru této části jsou pak shrnuty možnosti a zařízení pro trávení neorganizovaných volnočasových aktivit v Novém Městě pod Smrkem, jak jednotlivců, tak skupin.

Poskytovatelé volnočasových aktivit v NMPS

AFK Nové Město pod Smrkem, z. s.

Fotbalový klub byl založen v roce 1999 a účastní se fotbalových soutěží, mezi nejvyšší soutěž patří *Liberec okresní přebor dospělých*. Jedná se o registrovaný sportovní oddíl v NMPS, kde v současné době patří ke členům 45–50 dětí, které jsou rozděleny na starší přípravku (U 11⁵), mladší žáky (U13) a starší žáky (U 15). Děti se účastní pravidelného tréninku dvakrát týdně (úterý, čtvrtek) 1,5 – 2 h a v sobotu nebo v neděli pak hrají na turnajích (od 9 do 16 h).

Dle informací od vedení klubu pochází 95 % dětí z NMPS. V současné době jsou v oddílu pouze chlapci, dívky se účastní výjimečně (v minulosti šlo o jednu). V oddílu jsou děti s různým socioekonomickým zázemím (jsou zde i děti z chudších rodin). Jedná se ale o děti z rodin, které nějakou pravidelnou činnost u svých dětí podporují a děti ze sociálně znevýhodněného prostředí do oddílu spíše nechodí. Do přípravy se často přihlašují i chlapci z romských rodin (tvoří až třetinu této skupiny), ale dle zkušeností klubu velká část z nich klub opouští. V tomto ohledu je problematický zejména přechod z přípravy do mladších žáků, nebo pak z mladších do starších, kdy tréninky začínají být náročnější a zároveň chlapci začínají mít jiné zájmy a zároveň je k výdrži nemotivují rodiče. Ti, kteří vydrží, jsou často z rodin, kde jejich otec se též sportu věnoval.

O činnosti klub informuje na webové stránce a sociálních sítích, nábor dělali i v ZŠ. Za nejdůležitější považují ale všeobecné povědomí o fotbalovém klubu mezi obyvateli NMPS a

⁵ Děti 9–11 let

především to, že si „to kluci mezi sebou řeknou“. Navíc, v současných skupinách už mají naplněnou kapacitu a o mnoho vyšší počet dětí by za stávající situace nezvládli.

Zájemce o členství potřebuje kraťasy, triko, kopačky na léto a sálové boty na zimu do haly. Začít může v obyčejné sportovní obuvi, aby zjistil, že ho aktivita baví. Teprve po třetím tréninku je zaregistrován. Registrace stojí 100 Kč, členský příspěvek 400 Kč na půl roku pro děti, dospělí 600 Kč na půl roku. S vybavením dětem mohou v klubu pomoci (např. když kluci z kopaček vyrostou, nechají je v klubu k zapůjčení těm, kteří nemají). Cestovné na turnaje jim hraje klub.

AFK funguje i díky městu, které schvaluje finanční příspěvek. Díky tomu mohli např. poskytnout sportovní soupravy všem členům klubu. Co se týče personálních kapacit trenérů momentálně se vedení klubu podařilo získat čtyři nové trenéry z řad dospělého týmu. Klub pro ně zajistil trenérský kurz, trenéři získávají malý finanční příspěvek, ale vzhledem k času, který do trenérské činnosti investují se jedná spíše o symbolickou odměnu. Pro místní je trenérská činnost náročná i vzhledem k časté nutnosti dojíždění do práce a práci na směny. Vedení má v plánu realizační tým rozšiřovat, zapojit více dospělých hráčů i mladší kluky. Rádi by v budoucnu nabídli přípravu ještě mladším dětem, už předškolákům, a vytvořili ještě skupinu pro předpřípravku.

Dřív AFK organizoval i fotbalové zábavy, plesy, pro děti maškarní, ale z důvodu omezených personálních kapacit už od toho upustil.

Člověk v tísní – volnočasový kroužek v rámci sociálního vzdělávacího programu

Člověk v tísní (dále také „ČvT“) nabízí v NMPS službu podpory vzdělávání (doučování), která je určena dětem, které mají potíže ve škole a doma se jim nedostává adekvátní podpory. Většina těchto dětí (90 %) pochází ze SVL nebo sociálně znevýhodněného prostředí. Smyslem této služby je především zastavení propadu školního prospěchu dítěte, více viz [Liberecký kraj - Člověk v tísní \(clovekvtisni.cz\)](#), nebo situační analýza NMPS (Mair, 2023). Zároveň v NMPS koordinátorka této aktivity nabízí i volnočasový kroužek, který mohou jedenkrát týdně (ve čtvrtek v 16 h) zapojené děti navštěvovat. Kroužek tedy není veřejný, ale je určený jen pro děti z doučování, případně jejich sourozence.

Kapacita kroužku i služby doučování je v současnosti přibližně 12 dětí, dle zkušeností koordinátorky jich ale pravidelně chodí kolem pěti – maximální návštěvnost byla 13 dětí. Nejčastěji se jedná se o chlapce i dívky ve věku mezi 9 a 11 lety.

Aktivity v kroužku jsou různorodé, začal původně jako výtvarný kroužek, ale aktivity se rozrůstaly a přizpůsobují se aktuálnímu zájmu dětí. Zástupkyně ČvT shrnuje, že hrají hry, tvoří, povídají si, chodí na procházky. Aktivity ale mají i vzdělávací záběr, momentálně plánují např. vytvářet herbáře. Program si stanoví vždy na začátku schůzky, ona jako vedoucí vždy přijde s nějakým návrhem, ale nemá problém obsah změnit, když děti chtějí jít třeba ven, protože je hezky. Dle jejich zkušeností děti velmi rády chodí ven a na výlety. Limitem v tomto ohledu jsou omezené možnosti v místě, vedoucí kroužku se ale setkala například i s tím, že děti nechtěly

nebo se bály využít pro hru hřiště, protože je tam zrovna kolektiv dětí nebo jednotlivci, s nimiž mají konkrétní negativní zkušenost.

Trávení volného času se stává i tématem diskuse s dětmi v kroužku. Na základě těchto informací zástupkyně ČVT shrnuje, že se řada z nich často nudí, ale neumí si s tím poradit. Děti ale dle její zkušenosti mají touhu poznávat a ona se snaží je v tom podporovat skrze aktivity v kroužku, nebo jim připraví i nějaké materiály (např. omalovánky, spojovačky) na doma. Jako překážku pro zapojení do kroužků spatřuje otázku financí a nedostatečnou informovanost.

V rámci kroužku koordinátorka několikrát v roce organizuje i akce jako Halloween nebo vánoční besídka. Člověk v tísní pro klienty pořádá v létě také příměstské (Liberec, Frýdlantsko) a pobytové tábory v létě (letos v J-Campu a ve Frýdštejně).

Hasičský kroužek

Jednotka Sboru dobrovolných hasičů města Nové Město pod Smrkem (zařazena do kategorie JPO⁶ III), která má v současnosti 75 členů, organizuje v NMPS hasičský kroužek pro děti. Už druhým rokem tato zájmová činnost využívá dotaci MŠMT⁷, což ovlivnilo úpravu konceptu výuky pro děti. Děti se zde učí základy topografie, hasicí přístroje, uzle atd. Trénink mají 1krát za týden, vždy v pátek od 16 h do 18 h.

Děti jsou organizovány ve dvou věkových kategoriích: mladší od 6 do 11 nebo 12 let a starší od 11 do 15 let⁸. Obě skupiny, mladší a starší, trénují dohromady, přičemž starší již vypomáhají s přípravou pro mladší. Děti mají povinnost odpracovat brigádnické hodiny, např. uklízení po akcích organizovaných SDH (více níže).

V současnosti se kroužku účastní 29 dětí. Všechny děti jsou místní. Momentálně je mezi účastníky více chlapců, ale dříve to bývalo vyrovnané, zejména v mladší věkové skupině. Dle vedení sboru se zapojují i děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, a to i vzhledem k ceně kroužku (viz níže). Mezi dětskými členy jsou i romské děti, ze zkušenosti zástupce sboru ale vyplývá, že ne vždy v činnosti vytrvají. Mají pravidlo, že pro tři zameškání bez omluvy (ve skutečnosti jde prý často až o pět, nebo šest) mohou člena vyloučit a v minulosti k tomu již dvakrát přistoupili. Ti, kteří vytrvají, mají často na hasiče vazbu již od rodičů nebo prarodičů, v současnosti jsou tam cca tři romské děti, které dochází dlouhodobě. Ze zkušenosti vedoucího vyplývá, že když tyto děti vydrží rok, nebo dva, tak už je pravděpodobné, že tam budou docházet déle.

Za kroužek děti platí 250 Kč/rok, není nutné pořizovat žádné speciální vybavení (potřebují triko s dlouhým rukávem). Platbu je možné rozložit a individuálně se domluvit. Dle informací zástupce SDZ se s finančními potížemi na straně rodin setkávají a vždy vycházejí vstříc (např. velká rodina s třemi dětmi, pro kterou jsou jiné kroužky finančně nedostupné, platí vždy po

⁶ JPO – jednotka sboru dobrovolných hasičů se členy, kteří vykonávají službu v jednotce PO dobrovolně, s územní působností zpravidla do 10 minut jízdy z místa dislokace (hzscr.cz)

⁷ [MŠMT opět podpořilo aktivity mladých včetně letních táborů pro děti, MŠMT ČR \(msmt.cz\)](http://msmt.cz)

⁸ Třetí skupinou jsou dorost – ale na tu momentálně nemají kapacitu, navíc 90 % těchto dětí již dojíždí na školu do Liberce, přes týden jsou na internátu a nejsou tedy v NMPS.

malých částkách postupně v průběhu celého roku). Finance podle jejich názoru tedy nejsou důvodem k ukončení docházky, s rodiči komunikují, takže ví, že je možné se při potížích s placením individuálně domluvit.

Každý týden jezdí na soutěž, kterou dětem platí sbor⁹ (to zahrnuje 300 Kč až 400 Kč za startovné pro jedno družstvo (většinou se účastní 3–4 družstva) a každému dítěti platí jedno pití a jídlo. V létě organizují pro členy kroužku týdenní pobytový tábor např. v Jindřichovicích pod Smrkem, nebo v Bílém Potoce. SDH pořádá i akce pro veřejnost např. minifestival místních kapel, soutěže, čarodějnice, dětské dny, na kterých se členové kroužku také podílí.

Nábor nových členů do kroužku probíhá ve spolupráci se ZŠ a MŠ, koncem školního roku, zvou žáky do hasičárny na besedu, při které je vždy informují i o možnosti zapojit se do kroužku. Celková kapacita je při současných podmínkách cca 30 dětí.

NZDM Kino

Sociální službu NZDM Kino¹⁰ zajišťuje Maják NMPS, z. ú. Zařízení vzniklo v roce 2010 jako NZDM Voraz (později bylo přejmenováno na Kino, jako připomínka bývalého kina) a sídlí v budově patřící sboru Jednoty Bratrské v Novém Městě pod Smrkem.

Cílovou skupinou NZDM Kino jsou děti a mládež ve věku od 9 do 26 let „ohrožené společensky nežádoucími jevy, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a osoby, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy“. NZDM jim poskytuje informace a podporu zejména ve vztazích, vzdělávání, zaměstnání a dalších oblastech, nabízí pomoc, prostor a asistenci při realizaci nápadů a příležitost ke zdravému trávení volného času (více viz [Maják NMPS z. ú. \(majak-nmps.cz\)](http://majak-nmps.cz)).

Sociální služba je realizována jak ambulantní (klub), tak terénní formou (streetwork). Terénní služba probíhá dvakrát týdně, v pondělí a ve středu, kdy se pracovníci NZDM dvě hodiny pohybují ve městě (zejména v oblasti mezi klubem, hřištěm a náměstím), případně v létě častěji (děti jsou častěji venku než v klubu). Kontakt ale udržují s klienty i online formou, což funguje hlavně díky vzájemné důvěře (využívali hodně během covidu).

Klub je rozdělen na dvě části: klub pro mladší klienty (9–13 let) a klub pro starší klienty (14–26 let)¹¹. Momentální maximální kapacita je 40 dětí (na 3 pracovníky). Celkový počet klientů je v současnosti 75, ale pohybuje se v rozpětí 70–100. V roce 2020 na základě poptávky snížili věk cílové skupiny na 9 let (býval od 13). 50 % aktivních klientů je ve věku od 9 do 12, druhá polovina od 13 do 26 (většina klientů ZŠ, ale část i na učilištích, nebo pracují). Účastní se jak

⁹ Aktivity dětí SDH dotuje, např. z akcí, které sbor organizuje akce pro veřejnost jde výnos ze 70 % na hasičský kroužek.

¹⁰ Nízkoprahové kluby, odborně nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (ve zkratce NZDM) jsou zřizovány na základě zákona č.108/2006Sb., o sociálních službách, jejich činnost podléhá vysokým nárokům na kvalitu a následné kontrole. V zařízení pracují odborní pracovníci, zpravidla s vysokoškolským vzděláním, kteří děti a mládež motivují formou skupinové a individuální práce ke změně nebo zlepšení jejich postojů k životním otázkám. [Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež – Agentura pro sociální začlenování \(socialni-zaclenovani.cz\)](http://socialni-zaclenovani.cz)

¹¹ Rozdělení jim umožňuje pracovat s mladšími a staršími klienty specificky dle jejich potřeb. Uvažují i o rozdělení na tři věkové skupiny. Situaci momentálně monitorují a vyhodnocují.

chlapci, tak dívky. Dříve převažovali chlapci, v současnosti naopak dívky (může to být dáno i složením kolektivu pracovníků). 90 % klientů je ze sociálně znevýhodněného prostředí. Pravidelní klienti jsou v naprosté většině z NMPS, ale občas se zastaví i jednotky dětí z okolí (Frýdlant, Ludvíkovice, Jindřichov pod Smrkem). Návštěvnost je ovlivněna i počasím, jakmile se ochladí, je v klubu plno.

V zařízení nabízí doučování a účast na dlouhodobých pravidelných programech (např. Miss Kino nabízí společné sdílení v kruhu dívek), fungují ale i jako volnočasový klub, který nabízí možnost hry na hudební nástroje, sportovní vyžití, posilování. Dle zástupců NZDM existují mezi klienty a pracovníky NZDM hluboké vztahy založené na důvěře (pravidlo mlčenlivosti), díky kterým se na ně klienti obrací se svými problémy, které společně řeší. Nabízí i individuální konzultace, případně klienty odkazují dále (navázanou spolupráci mají např. s terapeutickým oddělením ve Frýdlantu).

Díky dlouholetému fungování NZDM přicházejí do klubu již i děti bývalých klientů, jejich příbuzní a sourozenci. Ze zkušenosti pracovníků NZDM vyplývá, že klienty vyhledávat nemusí, děti si informaci o klubu předávají mezi sebou, navíc se o nich dozví i právě díky streetworku. Navázali ale i spolupráci s městem a základní školou a o aktivitě klubu píšou v místních novinách.

V ZŠ se budou pracovníci NZDM více podílet na realizaci primární prevence. Dále spolupracují i s probační a mediační službou, kdy si někteří klienti NZDM, kteří měli za sebou trestnou činnost, v NZDM odpracovávali svoje tresty.

Středisko volného času "ROROŠ"

Dům dětí a mládeže (dále také „DDM“) je organizace zaměřená na volnočasové aktivity dětí a mládeže, nabízí pravidelnou zájmovou činnost („kroužky“) a prázdninovou činnost (letní pobytové nebo příměstské tábory, které jsou nabízeny dětem z kroužků) a další aktivity (více zde: <https://ddmnmps.webnode.cz/>). Hlavní budova se nachází na adrese Frýdlantská 841, spravují i táborovou základnu v Jindřichovicích pod Smrkem a od Sportovního a relaxačního centra NMPS si pronajímají prostory pro sportovní aktivity.

Ve školním roce 2022/2023 dle webových stránek DDM nabízelo 16 různých kroužků – některé v několika různých skupinách a termínech (basketbal dívky, sportovní hry mladší, florbal, stanice mladých včelařů, výtvarná dílna, lezecký, badminton, volejbal, plavecký, cvičení rodičů s dětmi, deskové hry, turistický, zumba, na kytaru bez not, korálkování a airsoft). Momentálně jim personální kapacity a finance neumožňují nabídku rozšiřovat, i když by děti měli zájem např. o robotiku.

Většina kroužků je za jednotnou cenu 650 Kč/rok (některé dražší badminton, volejbal a kytara za 850 Kč/rok, plavecký 1700 Kč/rok a airsoft 2500 Kč/rok). Z pohledu ředitelky patří k nejlevnějším volnočasovým aktivitám v ČR a kroužky jsou dle ní dosažitelné. Ředitelka je ochotná rodičům poradit s možnostmi získání finančních prostředků např. příspěvek od zdravotních pojišťoven nebo se obrátit na sociální odbor.

Celkem se pravidelné zájmové činnosti účastní přes 200 dětí od předškolního věku až po studenty (nejvíc je žáků základní školy, daří se jim i u dětí 2. stupně, děti si „vychovávají“ tzn. zůstávají u nich dlouhodobě). Některé aktivity nabízí i pro dospělé s dětmi. Za pravidelnou zájmovou činností sem dojíždí děti z celého mikroregionu např. z Frýdlantu, Raspenavy, Hejnice, Jindřichovic pod Smrkem a přilehlých obcí jako Přebytek, Ludvíkov, Hajniště. Odhadem dojíždějící tvoří cca třetinu účastníků. Vedení se domnívá, že je to nabídkou, např. basketbalový kroužek nabízí jako jediní na Frýdlantsku.

Dle vedení organizace se účastní zájmových činností i děti ze sociálně znevýhodněného prostředí. V rozhovoru bylo uvedeno, že sem dochází děti z nevyhovujícího zázemí v rodině, z rozvedených rodin (narušuje to chod kroužku v případě střídavé péče), děti v pěstounské péči, děti s psychickými problémy, děti se zdravotními problémy a děti s vadou řeči, děti s poruchou chování, romské děti i ukrajinské děti. Co se týče romských dětí, těch dochází odhadem 12–15. Počet dětí z přímo námi definovaných SVL nebylo možné z kapacitních důvodů na straně DDM získat. Lze předpokládat, i na základě terénního šetření v SVL, že půjde o jednotky dětí.

Složení dětí občas způsobuje potíže v kolektivech, v minulosti museli např. řešit šikanu mezi dětmi, která se sem přelila ze ZŠ, cigarety, nebo i alkohol, nebo dítě, které mělo problémy s autoritami. Dle ředitelky, díky týmu profesionálních vedoucích, které hodnotí jako „nadšence“ nebo „srdcaře“, dokážou si s případnými problémy poradit. Mnozí vedoucí sami prošli „domečkem“ a i když dojíždí do zaměstnání, najdou si čas věnovat se dětem. Na táborech pomáhají jako instruktoři nebo pomocní instruktoři, nebo vedoucí další „odchovanci“ domečku. Spolupracují též s probační a mediační službou, kdy umožnili jejich vybraným klientům (pachatelům) vykonat v SVC obecně prospěšné práce.

Svoji nabídku předávají zájemcům prostřednictvím nástěnek v základní škole, letáků, informují přes webové stránky nebo přes FB. Zpravidla je to dle vedení ale tak, že rodiče si tu zkušenost předávají mezi sebou, to ředitelka hodnotí pozitivně, protože je předpoklad, že se tito zájemci budou chovat seriózně.

Základní umělecká škola, Nové Město pod Smrkem, okres Liberec, příspěvková organizace

ZUŠ nabízí základní umělecké vzdělávání v oboru hudebním (hra na hudební nástroj a sborový zpěv) a výtvarném. Dříve nabízela též obor literárně dramatický, o který ale nebyl velký zájem (dle vedení školy přihlášené děti často v průběhu roku odpadaly např. z důvodu nutnosti pravidelné přípravy).

Ve školním roce 2022/2023 se výuky v ZUŠ účastnilo celkem je 156 žáků, škola má úplně naplněnou kapacitu, takže ředitelka žádala o navýšení a navýšili ji 30 žáků (bude nabízet i výuku nových nástrojů a budou moci otevřít další skupinu ve výtvarném oboru). Výuky se účastní i dojíždějící děti z okolních obcí (např. Hejnice, Libverda, Raspenava, Řasnice). Do školy dochází žáci ve věku od 5 do 16 až 17 let, v tomto ředitelka vnímá posun, že častěji vytrvávají i děti z 2. stupně. Co se týče žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, zde

dochází na výuku jednotlivci, z námi vymezených SVL pak se ve škole vzdělává 1 žák/žákyně v hudebním oboru. Dochází i několik romských žáků, často jde i o sourozence. Nejčastěji volí pěvecký sbor (výuka jednou týdně).

Úplata za vzdělávání činí v případě hudebního oboru 1150 Kč za pololetí, výtvarný 850 Kč za pololetí, sborový zpěv 450 Kč za pololetí. Škola přímo nabízí možnost rozložit splátky (klidně i měsíčně). S žádostí o slevu/odpuštění úplaty se neseškávají, slevu poskytují např. z důvodu zranění dítěte a dlouhé absenci. Dle vedení školy rodiče občas žádají doklad o zaplacení, ale netuší, zda někde žádají o proplacení. Setkává se s tím, že po opadnutí prvotního zájmu o vzdělávání rodiče chtějí ukončit účast dítěte při placení 2. pololetí, ale ředitelka nabízí možnost rozložení splátek a rodiče v naprosté většině pokračují. V případě nástrojů je možné dražší nástroje (příčná flétna, housle) zapůjčit, ve výuce klavíru je možné cvičit i na keyboardu.

Platbu za vzdělávání ale nevnímá vedení školy jako primární důvod, proč se ve větší míře neúčastní děti ze sociálně znevýhodněného prostředí. Jedním z důvodů může být široká nabídka různých neformálních aktivit, včetně mobilu, internetu a sociálních sítí. Rozhodující je zejména motivace rodičů. Dlouhodobou docházku do ZUŠ, jejich rodiče většinou vnímají jako investici do svých dětí.

Škola organizuje koncerty a další akce v NMPS (např. Hrajeme na náměstí, koncert pro MŠ a ZŠ, menší koncerty probíhají přímo v ZUŠ, větší probíhají v prostorách Restaurace Dělnák), což žáky motivuje, a naopak zvyšuje povědomí obyvatel o činnosti školy. Škola provozuje webovou stránku a FB, zvou předškoláky a žáci v 1. a 2. třídě dostávají informace, že bude probíhat zápis. Informace o zápise visí také na plakátě ve vitrínce, informují v Novoměstských novinách.

Základní škola Nové Město pod Smrkem

Základní škola přímo neorganizuje žádnou pravidelnou zájmovou činnost („kroužky“). Existuje ale propojení na ZUŠ a SVC ROROŠ, protože někteří učitelé vedou vzdělávání nebo pravidelnou zájmovou činnost v těchto organizacích. Na úzkou spolupráci ZŠ a těchto dvou organizací upozorňuje i inspekční zpráva z roku 2023:

„Zásadní pro rozvoj specifických zájmů a talentu žáků i posilování prevence je úzká spolupráce školy s místní základní uměleckou školou a střediskem volného času. Vzhledem k jejich pestré výchovně vzdělávací nabídce, do které se žáci školy mohou zapojovat, škola neorganizuje zájmové kroužky nebo nepovinné předměty. (Polanecká et al., 2023, s. 5)

Pro mladší žáky v odpoledních hodinách škola nabízí možnost školní družiny. Školní družina se nachází v budově s 1. stupněm na adrese Jindřichovická 535. V předchozích letech došlo k navýšení nejvyššího povoleného počtu účastníků školní družiny, do roku 2016/2017 byla otevřena 2 oddělení, od roku 2017/2018 jsou tři oddělení s kapacitou 90 žáků (Smutná, 2022). Ve školním roce 2022/2023 dle výkazů MŠMT fungovala ve škole celkem tři oddělení školní družiny s celkovým počtem 65 žáků. V inspekční zprávě z roku 2023 (Polanecká et al., 2023)

je pozitivně hodnocena atmosféra a vřídny a individuální přístup vychovatelek ke všem žákům ve školní družině, za méně vyhovující inspektorky shledávají prostory.

Prostory a zařízení pro volný čas v NMPS

V Novém Městě pod Smrkem se nacházejí následující prostory a zařízení pro volný čas:

- Sportovní a relaxační centrum, Nové Město pod Smrkem (SRC), které zřizuje město, spravuje následující
 - o Bazén NMPS – bazén 6 x 12 m, sauna
 - o Přírodní koupaliště: Provozní doba: od 1.5. do 30.9. Na koupališti je k dispozici dětský koutek, hřiště na volejbal a plážový volejbal, kurty, občerstvení, WC, skluzavka, půjčovna loděk, šlapadel.
 - o Sportoviště (tělocvičny si pronajímá např. škola nebo SVČ, vše přístupné i veřejnosti):
 - Sportovní hala u základní školy (Tylova 1): multifunkční hala určená především pro různé druhy míčových her (sálová kopaná, volejbal, basketbal, florbal, tenis) s lezeckou stěnou
 - Sokolovna (Sokolská ul.): pro různé druhy sportů např. volejbal, stolní tenis, badminton, nohejbal a gymnastiku.
 - Víceúčelové venkovní hřiště: za sportovní halou u školy a je volně přístupné. Hřiště je osazeno umělým povrchem, uzpůsobeno pro fotbal, házenou, basketbal, volejbal.
 - Tenisové a volejbalové kurty u sokolovny: cena tenisový kurt – 100,00 Kč / hodina, Cena volejbalový kurt – 150,00 Kč / hodina.
 - Beach volejbalové hřiště v kempu u koupaliště: využití je možné domluvit v Infocentru, bazénu nebo kempu. Cena volejbalový kurt – 50,00 Kč / 30 minut
- Fotbalové hřiště AFK Nové Město pod Smrkem
- Dětské hřiště Nové Město pod Smrkem
- J-camp: zřizuje Sbor Jednoty bratrské v Novém Městě pod Smrkem, nabízí ubytování a prostory pro školu, letní dětský tábor, sportovní klub, soukromé skupiny

Volně a zdarma přístupné je dětské hřiště, víceúčelové venkovní hřiště za školou a v kempu dětské prvky a prolézačky. Dle informací od místních aktérů děti a mládež ze SVL často využívají právě hřiště za školou („umělka“), někdy také dětské hřiště („klouzačky“).

„Umělka“ je volně přístupná po celý den, využití je zdarma. Jednu dobu byla snaha užívání hřiště omezit a na noc hřiště zamykat (od 20:00 do 8:00 hod., zamykali APK), ale protože toto opatření nebylo efektivní (děti přelézaly plot) vrátilo se město opět k volnému přístupu. Dle místních aktérů jsou občas od místních obyvatel v okolí stížnosti na hluk (naproti se nachází Dům pečovatelské služby) a občas někdo přivolá policii kvůli poškozování věcí. Na hřiště zachází v rámci své činnosti i APK. Hřiště je sledováno kamerami.

Je skupina mladých lidí, která je z mého pohledu problematická – sdružují se na náměstí, dlouho do večera, za tělocvičnou. Je tam to otevřené hřiště pro všechny, to je velké plus, plus se tam sdružují v zákoutí. (místní aktér v oblasti volnočasových aktivit)

Sdružují se na nádraží, tím směrem nechodím, ale vím o tom, že si lidé stěžují. (místní aktér v oblasti volnočasových aktivit)

Dětské hřiště („klouzačky“) je oplocené, na noc se zamyká. Dle informací zástupců NZDM se zde děti schází, když si chtějí povídat. Podle dalších místních aktérů je jejich přítomnost na tomto hřišti občas problematická pro rodiče mladších dětí, protože hřiště bývá obsazené staršími.

Máme hřiště, které je plné pubertáků, tak pak tam ty malý nechtějí. (místní aktér v oblasti volnočasových aktivit)

Na druhou stranu, místní aktéři uznávají, že děti a mládež v NMPS pro trávení volného času nemají moc jiných možností, jak dokládají níže uvedené úryvky z rozhovorů. Kromě výše uvedených hřišť se setkávají na náměstí a v oblasti nádraží. Dle informací pracovníků NZDM, děti (klienti služby) si třeba postavili v lese „bunkr“, nebo se schází u vodárny na kopci, případně ve sklepech nebo v domácnostech.

Děti, co se brouzdají po ulicích, tak je tady jediné volně přístupné hřiště, pak dětské hřiště u paneláků, kde si nemohou hrát ty malé děti, protože tam vysedávají pubertáci, pokud dítě není cílené např. na sport, tak tady nemá vyžití. Jsou tady možnosti, ale musí děti být na něco cílené. Pořádné hřiště samo o sobě to tady není, na koloběžky, skáčou po silnicích. (místní aktér v oblasti volnočasových aktivit)

Chodí po městě od nádraží k náměstí. (místní aktér v oblasti volnočasových aktivit)

Tím, že jsou venku a nemají co dělat, nemají cíl pro ten svůj volný čas, tak začínají vymýšlet, a pak už je to o tom adrenalinu. (místní aktér v oblasti volnočasových aktivit)

Obrázek 1 Dětské hřiště („klouzačky“)

Obrázek 2 Sokolovna, tenisové kurty a budoucí sportovní hřiště

Obrázek 3 "Umělka" - víceúčelové sportovní hřiště u školy

Zapojení dětí a mládeže ze SVL do organizovaných volnočasových aktivit – shrnutí z pohledu poskytovatelů

Základní informace o jednotlivých poskytovatelích organizovaných volnočasových aktivit a sociální službě NZDM shrnuje Tabulka 4.

Co se týče účasti dětí ze SVL lze na základě informací od jednotlivých aktérů shrnout, že **v rámci organizovaných volnočasových aktivit v NMPS nedochází k začleňování dětí ze SVL do běžných vrstevnických skupin**, protože tyto děti se klasických volnočasových aktivit (zájmových kroužků) primárně neúčastní. Děti ze SVL tvoří naprostou většinu klientů NZDM Kino a také volnočasového kroužku poskytovaného pro děti využívající službu doučování Člověka v tísní. Ale naopak do ZUŠ, pravidelné zájmové činnosti (kroužků) v SVČ ROROŠ, hasičského kroužku nebo fotbalového oddílu dochází ze SVL děti pouze v jednotkách případů. V těchto jednotlivých případech jde spíše o děti v mladším školním věku a pouze o několik dětí ve starším školním věku, tzn. i když už se několik z nich do aktivity zapojí, málokdy v ní vytrvá.

„Děti ze sociálně slabších rodin, chodí, ale nevydrží... když vydrží dva roky, tak vím, že vydrží“ (místní aktér v oblasti volnočasových aktivit)

Zástupci těchto škol a organizací však připomínají, že celá lokalita je zatížená velkou nezaměstnaností a s dětmi z chudších rodin se tedy ve svých útvarech setkávají a deklarují ochotu jim pomoci. Každopádně **nedostatek financí nevnímají jako překážku vstupu dětí ze SVL do jimi nabízených zájmových aktivit**, jak ukazují i citace níže. Ceny kroužků/oddílů

jsou dle jejich názoru nízké a většinou se nesetkávají s problémy je zaplatit. A když, nabízí možnost si platbu rozložit. Z finančních důvodů děti dle jejich názoru většinou činnost neukončují. Případně se domnívají, že je možné tuto situaci řešit např. někteří aktéři upozorňovali na možnost využít příspěvků zdravotní pojišťovny, možnosti obrátit se na sociální odbor, využít MOP¹². Možnost využít MOP však nebyla potvrzena, v rámci rozhovoru zástupkyně úřadu práce uvedly, že k úhradě kroužků nebo letních táborů nejsou MOP poskytovány¹³.

Finance nejsou ten primární problém. Primární problém je vždycky ta motivace. Kdyby ta motivace byla a my bychom se dostali k tomu, že jsou problém finance, tak budeme hledat všechny cesty, které existují, abychom je podpořili (místní aktér v oblasti volnočasových aktivit)

Z pohledu aktérů větší překážkou pro děti ze SVL je schopnost v činnosti vytrvat, docházet pravidelně, důvody neúčasti spatřují zejména v rodinném zázemí. Podobné je to dle vyjádření zástupců jednotlivých organizací i v případě romských dětí (přitom ne vždy se jedná o děti ze sociálně znevýhodněného prostředí). Nicméně v obou případech se setkávají s jejich postupným odlivem. Na jednotlivých případech dětí, které v těchto pravidelných zájmových aktivitách vytrvaly, se ukazuje důležitost podpory rodiny. Děti, které tuto podporu nemají, se dlouhodobě zapojit do těchto aktivit nedaří:

Protože děti [ze SVL] nemají žádný cíl a žádnou motivaci. V tom se točíme celou dobu. (místní aktér v oblasti volnočasových aktivit)

Tohle se v něčem dědí, ty děti v tom vyrůstají, vidí to u rodičů, už je to několikátá generace, která ani nepracuje, žije z dávek a ta motivace pro cokoliv je nesmírně slabá, pro sport, pro to v něčem vynikat, dosáhnout vzdělání, takže to je takové rodové prokletí, které se předává dál. (místní aktér v oblasti volnočasových aktivit)

Tady je fotbalový klub, je tam pár [dětí ze SVL], ale většina [...] nezvládne tu organizovanost. Ta disciplína. To tam samozřejmě musí být. Takže to je z toho samozřejmě hned vyčlení. (místní aktér v oblasti volnočasových aktivit)

Otázkou je, zda je mezi místními aktéry po začlenění dětí ze SVL do „běžných“ kroužků vůbec poptávka. Je zřejmé, že v tomto ohledu tyto děti potřebují podporu (tak jak to ve své studii navrhuje Patočková, Čermák & Šafr (2021)). A volnočasové organizace nemají momentálně

¹² Úřad práce na svých webových stránkách uvádí, že „MOP může být poskytnuta osobě, která nemá s ohledem na své příjmy a celkové sociální a majetkové poměry dostačující finanční prostředky na náklady související se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte a na úhradu nezbytného jednorázového výdaje souvisejícího se sociálně právní ochranou dítěte a na nákup školních pomůcek, na úhradu nákladů zájmových kroužků, škol v přírodě, dětského tábora, poradenskou pomoc, návštěvu dětí z dětského domova v rodinách apod.“ ([Mimořádná okamžitá pomoc \(MOP\) \(uradprace.cz\)](https://www.uradprace.cz))

¹³ Hradí pomůcky do školy nebo školu v přírodě (tzn. to, co by je vyčleňovalo ze školního kolektivu)

podmínky ani kapacity tuto cílovou skupinu oslovovat a dále s ní pracovat. Navíc, jak téměř všichni z nich uváděli, mají současnou kapacitu naplněnou, a nemají tedy ani potřebu přijímat mnoho nových dětí. Navíc jejich činnost často stojí na dobrovolném nasazení ochotných lidí. Část z nich tuto činnosti vykonává zcela zdarma, nebo za symbolický příspěvek. Jak dokládá následující úryvek, pro děti, které potřebují podporu z důvodu sociálního znevýhodnění je v NMPS primárně určena sociální služba NZDM:

Myslím si, že tam je to opravdu přesně pro ty děti ze sociálně slabších rodin. V tom kině, v tom NZDM. Oni tam mají někoho, kdo se jim věnuje, kdo jim pomůže. Když chtějí, tak si zahrají ping pong, doučování. Ta Bára s Lud'ou, to jsou fakt lidi pro tyhle děti neskutečně potřební. (místní aktér v oblasti rodinné politiky)

Zástupci NZDM ale i mnozí další aktéři jsou si vědomi, že ke změně je potřebná dlouhodobá práce s rodinami. Prostor shledávají zejména pro realizaci komunitní práce, která by uschopnila místní komunity zevnitř.

Tabulka 4 Organizované volnočasové aktivity a služby v NMPS

	AFK NMPS	ČvT kroužek	Hasičský kroužek	NZDM Kino	SVČ ROROŠ	ZUŠ NMPS
forma	sportovní oddíl	volnočasová aktivita pro klienty ze služby doučování	pravidelná zájmová činnost	sociální služba	pravidelná zájmová činnost (cca 16 různých kroužků)	vzdělávání
počet dětí	45–50 dětí	průměrně 5 dětí (max. kap. 13)	29 dětí	75 dětí	přes 200 dětí	156 dětí
věk	6–15	9–11	6–15	9–26	5–17	5–17
skladba dětí	chlapci (v minulosti 1 dívka)	chlapci i dívky	chlapci i dívky (více chlapci)	chlapci i dívky	chlapci a dívky	chlapci a dívky
	většina z NMPS	všichni z NMPS	všichni z NMPS	většina z NMPS	2/3 z NMPS, 1/3 Frýdlantsko	Z NMPS i dojíždí
	ze SVL jednotlivci	ze SVL více než 90 %	ze SVL jednotlivci	ze SVL 90 %	ze SVL jednotlivci	ze SVL jednotlivci
poplatek	100 Kč registrace, 800 Kč/rok	zdarma	250 Kč/rok	zdarma	650 Kč/rok - 2 500 Kč/rok	900 Kč/rok – 2 300 Kč/rok
vybavení	sportovní oblečení, kopačky, sálové boty	není potřeba	není potřeba (triko s dlouhým rukávem)	není potřeba	viz jednotlivé kroužky	výtvarné potřeby nebo hudební nástroj (možné zapůjčit)
činnost	2 x týdně trénink, o víkendech turnaje	1 x týdně, všeobecný: výtvarné aktivity, hry, procházky, povídání si	1 x týdně, o víkendech soutěže	5 x týdně klub pro mladší a starší, + 2 x týdně streetwork	1x týdně,	výtvarný a hudební obor (1 x týdně + hudební nauka)
Prázdninové aktivity		Pobytové tábory, příměstské tábory pro klienty	Soustředění/pobyový tábor		pobytové a příměstské tábory pro děti z kroužků	-

Trávení volného času, potřeby a bariéry – perspektiva dětí a mládeže ze SVL a jejich rodin

Následující část textu přináší základní informace o trávení volného času a potřebách dětí a mladých lidí žijících v lokalitách s vyšší koncentrací osob ohrožených sociálním vyloučením z jejich pohledu, případně z pohledu jejich rodin. Zjištění vychází z terénního šetření v SVL a realizované fokusní skupiny s dětmi a mládeží v NZDM (viz kap. Metodologické ukotvení). V případě mladších dětí (předškolní a mladší školní věk) převážně odpovídali jejich rodiče (pokud se děti rozhovoru účastnily, často doplňovaly informace, na některé otázky samy odpovídaly). V případě dětí ve starším školním věku a dospívající mládeže odpovědi pochází jak přímo od nich, tak od jejich rodičů.

Jak děti a mládež ze SVL tráví čas

Děti předškolního věku tráví čas se svými rodiči, primárně matkami. Jak rodiče vypovídali, volný čas jako takový v případě malých dětí zatím vůbec neřeší, chodí s dítětem/děťmi všude, berou je s sebou při svých každodenních činnostech. Pokud měli vyjmenovat nějakou aktivitu, kterou ve volném čase dělají, zmiňovali chození na hřiště, na procházky („na houpačky“, „na koupák“, na hřbitov, na kyselku), nebo pokud to umožňovalo jejich bydlení zmiňovali „hraní za domem“ nebo na zahradě, kde si mohou hrát i samostatně se svými kamarády z domu, ve kterém žijí. O prázdninách nebo o víkendech je situace často podobná, část rodin zmiňovala cesty ke svým příbuzným často do okolních obcí na Frýdlantsku.

Názory rodičů na dostatek možností pro trávení volného času v NMPS se lišily. Část neměla s nabídkou možností pro trávení volného času problém, vyjadřovala spokojenost. Další ji nedokázali zhodnotit, nebo naráželi na limitovanost nabídky na malém městě v odlehlém regionu, např. „oběd a pak jdou ven ale není moc kam, jen prolézačky nebo jsou na zahradě“ nebo „kam nejdeš, tam dojdeš na náměstí, tady není kam jít“ (ve smyslu všechny cesty vedou na náměstí) nebo „singltreky jsou k prdu, místní je nevyužijí“ (ve smyslu kritiky vybudovaných singltreků). V konkrétních případech odkazovali na obsazenost jediného hřiště pro děti, konkrétně jim vadila přítomnost starších dětí. Tato situace trápila i rodiče dětí mladšího školního věku, kdy to byl důvod, proč jejich děti nemohly nebo nesměly dané hřiště využívat, nebo nebyly tam samy ještě pouštěny.

U dětí mladšího školního věku je situace podobná, rodiče občas vyjadřovali obavu „pouštět děti dál o samotě“, uváděli, že „nikam nechodí“ nebo „hrají si převážně před panelákem“, nebo prostě v okolí domu. Tuto situaci potvrzuje i terénní šetření, pokud probíhalo v odpoledních hodinách, bylo možné potkat v okolí domů, nebo na chodbách a schodištích domů skupinky dětí, které výzkumníky někdy sledovaly. To že absence vhodných ploch pro hru dětí vytváří pnutí mezi lidmi, potvrzovaly jak děti, tak jejich rodiče. Setkaly se s tím, že si lidé z okolí stěžovali na hluk, že nechtějí, aby si tam hrály, nebo si stěžují, že jim někdo pomaloval dům.

U rodičů dětí v tomto věku se již začínají objevovat obavy z negativního vlivu party starších dětí: „dětí se flákají, perou, kouří marihuanu od 12,13 let“ nebo „[dětské hřiště] je jako ve zvířinci, děti jsou zlé, sprostý“. Setkali jsme se i s dětmi, které měly samy negativní zkušenost s kolektivem dětí, a to jak ve škole, tak následně i venku. V těchto případech to ale nebylo o věku dětí, ale spíše o nějaké jejich jinakosti např. žena spatřovala důvod šikany ze strany ostatních dětí v tom, že její syn je jedináček, zatímco ostatní děti v domě mají bratry a sestry a mají tedy zajištěnou ochranu, kterou on postrádá, další zmínila poruchu řeči u svého dítěte, která přispívá k absenci kamarádů a trávení volného času výlučně u počítače.

Co se týče **dětí staršího školního věku a dospívající mládeže** lze to, jak tráví svůj volný čas ukázat na příkladu Václava¹⁴, který svůj den po příchodu ze školy popsal takto:

nají se, potom jde se psem, potom jde do kina nebo je celé odpoledne venku, když prší jde do kina a hraje pinec nebo takhle něco anebo je doma. Doma se dívá na filmy, nebo na videa, ale doma ho to tolik nebaví.

S tímto popisem se ztotožnily na fokusní skupině téměř všechny děti, případně podobná vyprávění byla zaznamenána s malými obměnami i během dalších setkání v terénu. Ve výjimečných případech byla v takovémto dni zmíněna posilovna, nebo nějaká organizovaná zájmová aktivita (více viz kap. Zapojení do organizovaných volnočasových aktivit), nebo dívky zmínily chození na počítač nebo vyrábění v knihovně, starší pak dojíždění za kamarády do Frýdlantu apod. Podobně to popisují i rodiče starších školních dětí a mládeže, opakovaně vypovídali: „občas chodí do Kina [NZDM], nebo jsou jen na mobilu nebo venku“ nebo „jsou jen na mobilu nebo venku“.

Na dotaz, co je baví, chlapci nejčastěji uváděli basketbal a fotbal, někteří hru na hudební nástroje (konkrétně např. bicí a kytaru), jízdu na freestyle koloběžce. Dívky nejčastěji zmiňovaly chození ven s kamarády, procházení po městě, trávení času na dětském hřišti, někdy tancování v klubu, některé z nich neuměly odpovědět.

Vzhledem k tomu, že téměř všichni tráví rádi čas venku, výzkum se zaměřil i na to, kde konkrétně. V rámci fokusní skupiny zaznamenávali účastníci do mapy, která místa navštěvují. Obrázek 4 zobrazující výsek této mapy velmi dobře ilustruje pohyb dětí po městě a potvrzuje výpovědi místních institucionálních aktérů. Děti a mládež zaznamenaly nebo ve svých výpovědích nejčastěji uváděly tato místa:

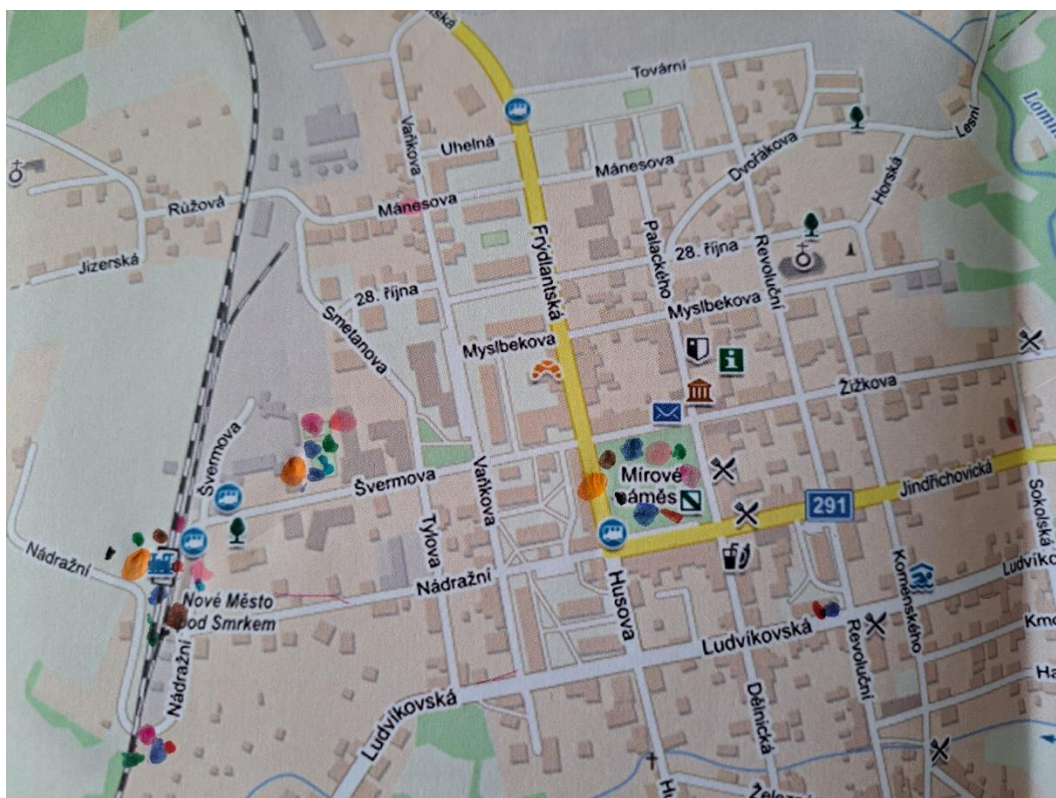
- „Umělka“ (hřiště u školy) – chlapci zde hrají fotbal nebo basketbal, je to jejich nejoblíbenější místo ve městě. Problémem je, že pokud jedna skupina hraje basketbal, druhá skupina nemůže hrát fotbal a naopak. Čas zde tráví i dívky, většinou ale nehrají, ale „spíše sedí a povídají si“. Za pozitivní všichni považují volnou přístupnost tohoto

¹⁴ Jméno bylo změněno. Nejedná se o přesnou citaci, ale parafrázi, protože rozhovory s dětmi, ani fokusní skupina nebyly nahrávány.

prostoru kdykoliv během dne. Jako problematické děti vnímaly, že nedávno hřiště někdo pomaloval.

- Náměstí – v době terénního šetření bylo v rekonstrukci, takže nebylo využíváno. Jak ale mnozí na fokusní skupině vyjádřili, těší se, že náměstí bude hezké.
- Nádraží – jednak jde o celý prostor, včetně prostranství před objektem NZDM a uvnitř zařízení (o NZDM více níže). Nádraží využívají například když prší, protože je zde přístřešek. Chodí do „baráčku“, tam je „kuárna“ (stará drážní budova).
- Koupaliště – zejména v létě, ale „nedá se tam moc koupat, protože je špinavý“,
- Máslovka – zmiňováno často i mladšími dětmi během terénního šetření v SVL. Jedná se o kopec, kam si v létě chodí hrát a v zimě sáňkovat. Další takovým místem byla Spálenka, nebo Kyselka.
- U Jizeranu, u zastavárny.

Obrázek 4 Místa v centru města, kde děti a mládež ze SVL tráví volný čas

Rodiče občas naráželi na to, že zde není tolik míst a možností pro dívky: „kluci (chodí) na nádraží, na umělku (...) Holky mají rády les“ nebo „Loudají se po městě“, nebo proto tak často ven nechodí (pravděpodobně v tom byla právě obava ze „špatné party“): „doma, uklízí, pomáhají strýci“.

Z hlediska pocitu bezpečí jsme tedy ze strany rodičů narazili na celou škálu názorů, od „Neexistují místa, kam by se bály poslat dítě – chodí všude“ až na opačné straně o případ matky, která vypověděla, že se tak bojí o svoji dceru, že chodí všude s ní a samotnou by ji nikam (ani do kroužku) nepustila.

Obrázek 5 „Umělka“

Obrázek 6 Náměstí

Obrázek 5 Nádraží

Obrázek 8 „Baráček“/"kužárna" u nádraží

Obrázek 9 Schody u NZDM Kino

Obrázek 6 Jizeran

Zapojení dětí a mládeže ze SVL do organizovaných volnočasových aktivit

Zvláštní pozornost byla soustředěna na děti školního věku a jejich zapojení do organizovaných aktivit¹⁵. Výsledky šetření mezi cílovou skupinou potvrzují zjištění vyplývající z rozhovorů s místními aktéry a poskytovateli volnočasových aktivit. Do výuky na ZUŠ, do pravidelné zájmové činnosti v DDM, do oddílu fotbalu i kroužku hasičů jsou mezi dětmi ze SVL **zapojeni pouze jednotlivci**, konkrétně z 12 účastníků fokusní skupiny šlo o tři (fotbal, basketbal a kytara), několik dalších (cca 4, z toho šlo o dvě dvojice sourozenců) bylo zaznamenáno i v rámci šetření v SVL. Mezi oslovenými rodinami a dětmi byl konkrétně zmíněn fotbal, basketbal, zumba, v minulosti hasičský kroužek. Důležitou roli v případě těchto dětí hrála rodina (tak jak potvrzovali i místní aktéři) např. otec, který sám fotbal hrával a sport považoval za důležitý, ale i paní učitelka ze školy, která daný „kroužek“ vedla.

O existenci nějakých kroužků věděli všechny oslovené děti v NZDM, jmenovaly školu, domeček i jména trenérů (přesnou představu o nabídce ale neměly). Mezi dětmi bylo i několik, které **dříve kroužek navštěvovaly**, ale od aktivity upustily. Jeden účastník se přiznal, že ho kvůli kouření vyhodili z hasičského kroužku, přitom uznával, že ho aktivita bavila. Další poznamenal, že je přihlášen, ale nechodí tam. Jiný uváděl důvod, že chodil na fotbal, ale protože již třikrát přestal chodit, momentálně se již vrátit nemůže. Další fotbalu zanechal, protože ho mrzelo, že v daný čas nemůže být s kamarády. Podobnou zkušenost, kdy činnosti zanechaly kvůli kamarádům má více dětí. V hudebním kroužku jim zase vadilo, že nemohou hrát to, co chtějí. Další chlapci, oslovení v průběhu šetření v SVL, zase tvrdili, že by se fotbal chtěli nejprve naučit sami a teprve pak by se do klubu přihlásili. Podobné výpovědi byly zaznamenány i mezi dívkami: jedna uvedla, že dojíždí za kamarády do Frýdlantu, proto nemá na ZUŠ čas, jiná mluvila o tom, že dříve chtěla chodit do ZUŠ na výtvarku, že si malovala doma, ale nyní již chodí na tancování do NZDM, a tak o malování již nemá zájem.

Na **NZDM** děti oceňovaly to, že je to jak místo, kde „můžou hrát pinčes“ nebo hrát na nástroje, ale hlavně, že „je tady Luďa a Bára a nám pomůžou vždycky“, **„můžeme se jim svěřit“**. Zmiňovaly i možnost doučování. Celkově NZDM bylo velmi často zmiňováno i mezi rodiči a dětmi v SVL během terénního šetření. „Dcera (16) navštěvuje pravidelně NZDM, využívá doučování (hlavně dokud byla na ZŠ., Komunikuje s pracovníky NZDM i přes sociální sítě, nyní využívá více jiné aktivity, než doučování (např. miss)“.

Mnozí z rodičů však litovali, že tam mohou chodit až starší děti a že jakmile to bude možné, hned tam svoje děti pošlou. Ukazovalo se, že mnozí netuší o snížení věkové hranice na 9 let. Celkově na **problém špatné informovanosti** jsme naráželi mezi rodinami v SVL opakovaně.

¹⁵ Nejsilnější věkovou skupinu dětí, která nějaké kroužky a oddíly navštěvuje, jsou děti ve věku přibližně 9–12 let. Starší děti od 13–14 let kroužky začínají z nejrůznějších důvodů opouštět. Nejčastěji je to způsobeno obdobím jejich osobnostního vývoje, (...). Nejdůležitějším aktérem v jejich životě se totiž postupně stává kamarád nebo rovnou celá parta, se kterou se můžou bavit „nezávisle“, nikoliv dětský kolektiv v kroužku se svým vedoucím (Bocan, 2012)

Dokonce ne všichni o NZDM věděli, jedna rodina, přestože již žila v NMPS několik let, byla informována o existenci NZDM teprve nedávno díky nově navázané spolupráci se sociálně aktivizační službou pro rodiny s dětmi (dle informací se již s pracovníci domluvili, že by tam děti začali docházet).

Ještě nižší byla informovanost rodičů o možnostech pravidelných zájmových činností: “[dětí] do kroužků nechodí [...] něco je tam, jak je kino“. Většinou tušili, že někde nějaké kroužky jsou, dokázali si vzpomenout např. na ZUŠ, ale obvyčně neměli velký přehled. V průběhu terénního šetření dívka vytáhla lísteček z aktovky a ukazovala ho matce, s tím, že by ráda chodila na nějakou zde uvedenou aktivitu. Těžko říct, zda by k této situaci došlo, pokud by zrovna neprobíhal výzkum. Nešlo však jen o chybějící informace, ale i o časté **nesprávné nebo zavádějící informace**, které získávají např. od známých apod. Pro příklad lze uvést špatnou představu o ceně kroužků např. 3 500 Kč na kroužek v SVCČ, nebo obavu ženy (jejíž děti přitom zájmovou činnost navštěvují), že v příštím roce mají být kroužky v době školy – a proto nebudou moct chodit. A v neposlední řadě, neměli potřebu tyto informace zjišťovat: „syna (9 let) baví vše jen na chvíli, o kroužky nemá zájem“.

Překážkou, kterou také zmiňovali, byly **finance**. Placené aktivity, i kdyby byly za nižší cenu, jsou často mimo možnosti rodin. Vzhledem ke svým příjmům (např. dávky HN), pravidelné zájmové aktivity byly mimo hledáček jejich pozornosti. A podobné to je i v případě rodin, jejichž děti již nějaký kroužek/aktivitu navštěvují a měly by případně i zájem o další činnost.

Co by děti a mládež ze SVL v NMPS chtěly v rámci volného času využívat

V rámci šetření byly děti a mládež a jejich rodiny dotazovány, co by v NMPS mělo pro trávení volného času ještě vzniknout. Během šetření jsme naráželi na to, že děti mnohdy nevěděly, chyběla jim představa dalších možností. Často tedy vycházely z toho, co už třeba využívají, ale mohou využívat omezeně. Přehled sesbíraných nápadů vygenerovaných během fokusní skupiny, kdy účastníci sepisovali na lístečky svoje nápady, doplněné o několik dalších dotázaných z terénního šetření přináší Obrázek 11 (největší písmo reprezentuje šest hlasů, nejmenší po jednom). Velkou část tvoří vzhledem k jejich sportovním zájmům různé sportovní plochy a vybavení a jejich poptávka reflektuje fakt, že volně dostupných ploch, kde mohou trávit volný čas a volně se bavit není v NMPS dostatek. Nejčastěji zaznamenaný požadavek na „další umělku“ (ve světle toho jakou zásadní roli pro trávení volného času pro ně plní), tak v sobě kloubí univerzální a flexibilní volně přístupný prostor, jak pro různé druhy sportů dle zájmů jednotlivých skupin dětí, tak i prostor pro setkávání a nesportovní aktivity.

Obrázek 7 Co by v NMPS mělo dle dětí ze SVL být

Závěr

Neorganizovaný volný čas

Děti a mládež ze SVL v Novém Městě pod Smrkem nejradši a **nejčastěji tráví svůj volný čas „venku“**. Chlapci rádi hrají basketbal a fotbal, dívky se prochází a povídají si, tráví čas s kamarády. Mezi jejich oblíbená místa, kde se setkávají patří **hřiště za školou („umělka“), NZDM Kino a okolí, včetně nádraží, hřiště pro děti**, koupaliště a několik míst v lesích okolo města. Mladší děti si hrají v okolí domů, mezi paneláky, na zahradě podobně jako děti předškolního věku, které provází své rodiče během každodenních činností.

Jak místní aktéři, tak i rodiče a děti a mládež ze SVL se shodují, že **možností a míst pro setkávání a hru dětí tu není mnoho**. Pobyt starších dětí na dětském hřišti občas vyvolává nesouhlas ze strany rodičů malých dětí. Na hru dětí mezi domy si zase někdy stěžují obyvatelé dané lokality a občasně stížnosti na hluk a poškozování věcí přichází ze strany obyvatel v blízkosti „umělky“, jediného volně přístupného hřiště situovaného za školou. Děti samy vnímají omezení, když toto hřiště chce využít jiná skupina pro jinou hru, nebo když se obávají na hřiště vstoupit, protože je tam zrovna kolektiv dětí nebo jednotlivci, s nimiž mají konkrétní negativní zkušenost. Jejich přání, co by v NMPS mělo pro trávení volného času vzniknout tak reflektovala tuto situaci a nejčastěji požadovali další volně přístupný prostor, jak pro různé druhy sportů dle zájmů jednotlivých skupin dětí, tak i prostor pro setkávání a nespportovní aktivity.

Organizované volnočasové aktivity

V NMPS pravidelnou zájmovou činnost nabízí SVČ ROROŠ, funguje zde fotbalový sportovní oddíl, hasičský kroužek, základy vzdělávání v uměleckých oborech nabízí ZUŠ, kterým se děti mohou věnovat v odpoledních hodinách. Kromě toho zde je nabízena sociální služba NZDM a volnočasovou organizovanou aktivitu nabízí pro své klienty i Člověk v tísní.

V rámci organizovaných volnočasových aktivit v NMPS nedochází k začleňování dětí ze SVL do běžných vrstevnických skupin, protože tyto děti se klasických volnočasových aktivit (zájmových kroužků) primárně neúčastní. Děti ze SVL tvoří naprostou většinu klientů NZDM a také volnočasového kroužku poskytovaného pro děti využívající službu doučování Člověka v tísní. Na NZDM oceňovaly děti nejen možnost trávit svůj volný čas (hrát „pinčes“, hrát na nástroje, využít možnosti doučování), ale zejména důvěru k vedení klubu, možnost svěřit se se svými starostmi a pomoc s řešením problémů.

Do výuky na ZUŠ, do pravidelné zájmové činnosti v DDM, do oddílu fotbalu i kroužku hasičů jsou naopak mezi dětmi ze SVL zapojeni pouze jednotlivci. Několik dalších dětí kroužek navštěvovalo v minulosti, ale vyloučili je kvůli chování, opakovaným absencím, nebo samy docházku ukončily, protože chtěly daný čas trávit se svými kamarády. Důležitou roli pro vytrvání v aktivitě pro tyto děti hrála rodina (jak potvrzovali i místní aktéři) např. otec, který sám fotbal hrával a sport považuje za důležitý. Pro samotné zapojení do aktivity ale může důležitou roli sehrát i paní učitelka, která zrovna daný kroužek vede. Děti ze SVL, které zrovna **podporu**

rodiny ani nikoho dalšího **nemají** se do pravidelných zájmových činností nezapojují. Přitom tito zde uvádění poskytovatelé volnočasových aktivit mají často kapacitu naplněnou, nemají potřebné personální obsazení, jejich aktivity často stojí na dobrovolném nasazení několika osob, proto u nich není potřeba přijímat mnoho nových dětí.

Problém s **vytrváním v dané aktivitě** vnímali zástupci volnočasových organizací jako stěžejní vysvětlení absence dětí ze SVL v těchto zájmových činnostech, s tím že otázka financí a nutnosti hradit (nízké) poplatky za dané aktivity nehrají podle nich takovou roli. Platbu bylo ve všech případech možné rozložit a uhradit postupně, zástupci organizací sdíleli ochotu dětem pomoci s vybavením apod. Nicméně mezi částí rodin v SVL, **finanční překážky**, ač částky samy o sobě nebyly vysoké, představovaly bariéru. Pokud rodina řešila otázku bydlení, žila z dávek v HN, placené aktivity dětí byly jednoduše mimo jejich finanční možnosti. Nejde tedy jen o vytrvání v dané aktivitě, ale je pravděpodobné, že mnoho dětí ani s aktivitou nezačne. Nicméně podobně i u dětí, které již kroužek navštěvovaly, byla i malá částka překážkou pro zapojení do další, i když ze strany dětí chtěné, aktivity.

Jako další významná bariéra pro zapojení do pravidelné zájmové činnosti byla během terénního šetření v SVL zaznamenaná **špatná informovanost (chybějící a nepřesné informace)**. V rozhovorech ve většině případů sice dokázali respondenti aspoň nějakou zájmovou činnost nebo poskytovatele zájmových činností vyjmenovat, ale konkrétní informace již neměli. Současné kanály (např. lísteček v aktovce, informace na webových stránkách, v místních novinách) se proto pro tuto skupinu nezdají účinné. Navíc výjimkou nebyly informace nesprávné, informace, které získávají ze svého okolí, aktivně neověřují, konkrétně šlo např. o informace ohledně ceny aktivit, věku pro vstup do NZDM, plánu změny času kroužků, nebo i existenci NZDM jako takového. Na předávání informací o volnočasových aktivitách se někteří aktéři začali více zaměřovat.

V neposlední řadě pak jako překážku pro zapojení nebo vytrvání v organizovaných volnočasových aktivitách lze na základě výpovědí dětí, proč daného kroužku zanechaly, identifikovat to, co Staveník & Stejskalová (2019) pojmenovali jako vysoké nároky a nezájem o volnočasové aktivity, nebo cizost prostředí (např. vysoké nároky náplně aktivity, profesionalizace sportu, nemožnost hrát vlastní obsah, chuť realizovat se i specificky prostřednictvím romských tanců a hudby, chuť trávit čas volně s kamarády). Naopak zkušenost NZDM a volnočasového kroužku ČvT mluví pro různorodou a flexibilní náplň a důvěru.

Doporučení

Na základě výzkumného šetření lze pro zvýšení účasti dětí a mládeže ze SVL v organizovaných volnočasových aktivitách doporučit zacílení se na jednotlivé bariéry a vytvořit opatření vedoucí k jejich odstranění, lze se např. zaměřit na:

- osvětu rodičů i dětí o nabídce a dostupnosti volnočasových aktivit a služeb – volit takové komunikační nástroje a komunikační kanály, aby všechny cílové skupiny, včetně dětí, mládeže a rodičů ze SVL získaly potřebné a správné informace (viz níže)

- zaměření se na psychologické bariéry – motivovat děti a mládež ze SVL k zapojení se do volnočasových aktivit a poskytovat jim dlouhodobou podporu i v dalším průběhu, pro vytrvání v dané aktivitě – tato podpora je klíčová zejména v případě dětí s potřebou podpory z důvodu sociálního znevýhodnění vzhledem k tomu, jakou zásadní roli rodina hraje pro utváření motivací a rozvoj volnočasových kompetencí, jak zdůrazňují autoři předchozích výzkumů (např. Patočková et al., 2022). Při nedostatečné podpoře ze strany rodiny tuto roli může zastat sociální pedagog, školní asistent, pedagog volného času apod. – klíčová je však dostatečná kapacita a podpora tohoto pracovníka. Zaměřit se na „přijetí“ všech dětí do kolektivu, aktivní práci s předsudky, nedůvěrou.
- práce s rodiči a jejich aktivizace – dobrá informovanost a osvěta, vysvětlení významu bezpečného trávení volného času dětí a mladistvých, podmínky nároků kladených na rodiče i děti (zpravidla minimální), ověření žádoucích a srozumitelných komunikačních mechanismů (jeden komunikační kanál, informace stručné a srozumitelné, jednotné, eliminace administrativy), možnost zapojení rodičů do kroužků v pozici lektorů, apod.
- zaměření se na finanční bariéry – dobrá a přehledná informovanost dětí (např. prostřednictvím školy) a rodičů (informace podávané soc. službami, terénními pracovníky, na městském úřadě, na veřejných vývěskách) o možnostech zapojení do volnočasových aktivit a finančních podmínkách, identifikace podílu rodin, které se pro přihlášení dítěte (i z dlouhodobého hlediska) potýkají s finančními obtížemi (lze jednoduchým dotazováním nebo např. zjištěním souhrnného počtu rodin, které čerpají dávky hmotné nouze), vytvoření solidárního grantu v rámci DDM nebo jednotlivých oborů, oslovení nadací nebo donátorských aktivit (např. darujemekrouzky.cz)
- zaměřit se i na zatraktivnění pravidelných zájmových aktivit – vytvoření aktivit odpovídajícím zájmu dětí a mládeže ze SVL, např. flexibilní obsah, zahrnout romské tance, písničky, možnost hrát „svoji“ hudbu, bez toho, aby byly kroužky primárně určovány pro jakoukoliv cílovou skupinu. Je možné dávat postupný výběr mezi typy kroužků (sport, příroda, hudba, aktivity na sítích, práce s videy, apod.) a poté postupně specifikovat, ideálně ve spolupráci s dětmi a mladými lidmi, viz níže. Pokud budou aktivity atraktivní pro děti ze všech cílových skupin, je vhodné zaměřit se na práci s kolektivem jako takovým.

Ke kvalitnějšímu trávení volného času všech dětí, včetně dětí ze SVL by mohlo přispět např.

- zapojení dětí a mládeže do plánování rozvoje volnočasových aktivit a prostor – během výzkumného šetření proběhla fokusní skupina v NZDM, zástupci NZDM vyjádřili zájem o realizaci i dalších případných fokusních skupin a participaci klientů, některé aktivnější účastníky by bylo možné dále zapojit do plánování. Další možností je zpracování „map“ z hlediska bezpečí a preferencí k trávení volného času, zapojení dětí do plánování aktivit na úrovni města (např. skladba volnočasových aktivit realizovaných městem nebo příspěvkovými organizacemi) nebo místními (dosahovými) NNO. Součástí zapojení mladých lidí do plánování může být též jejich informování o možnostech

trávení volného času ve městě, diskuze o bariérách a motivaci, návrhy na usnadnění jejich přístupu k aktivitám, apod.

- součástí plánování aktivit společně s dětmi by měl být i stabilně nastavený zpětnovazební mechanismus pro děti/mladé lidi (případně rodiče), např. neveřejné fórum na stránkách města, na sociální síti města, apod., informace a podněty mohou být pravidelně vyhodnocovány a reakce na ně (případné možnosti řešení, důvody, proč to nyní nejde a jak by to šlo jinak) mohou být souhrnně zveřejňovány
- podpora komunitních aktivit a zřízení komunitního centra – poskytnutí prostor a podpory s možností využití stávajících kapacit města, např. nevyužitých prostor a neformální personální podpory, např. terénní pracovník (lze v rámci projektových aktivit nebo rozšířením činnosti stávajících služeb, případně využitím dobrovolníků) nebo jiný pracovník, který má u dětí a mladých lidí důvěru
- vytváření neformálních prostor pro mladé ve spolupráci se zástupci cílové skupiny, např. přímý podíl na plánování, rozpočtu, případně získání grantu s příslibem doplatku města, podíl na úpravách místa a jeho výsledné podoby (lavičky, stromy, záhony, sportovní a work out prvky, plácek na street dance apod., případně možnost wifi atp.) – podpořit možnosti pro scházení se, využití jak pro sport, tak i pro jiné aktivity
- vytváření možností pro zapojení širokého spektra dětí – velká část dětí, zejména chlapců se věnuje sportu a preferovala by více možností a vybavení pro sportovní vyžití, důležité je ale nezapomínat i na ostatní děti – např. ty, které nejsou sportovně nadané, děti s různými hendikepy, věnovat zvláštní pozornosti dívkám – vytvářet aktivity pro dívky, tedy zahrnout do zjišťování potřeb dětí všechny cílové skupiny, nedávat předem dané možnosti, ale spíše preference, zájmy a představy dětí, včetně toho kým by měla být aktivita vedena, jak moc by měla být prahová a náročná na závazky, apod.
- vytváření aktivit pro rodiče s dětmi, aktivní zacílení i na rodiny ze SVL, a tím budování vzájemné důvěry mezi rodinami a volnočasovými organizacemi – zapojení rodičů do aktivit s dětmi v jejich přirozeném prostředí (v lokalitě), jehož součástí může být osvěta o významu času tráveného s dětmi aktivně, následně rodiče mohou být dětem oporou a motivovat je pro zapojení do samostatných aktivit v pozdějším věku, rodiče se mohou též dozvídat o významu aktivního trávení volného času pro bezpečí dětí, rozvoj jejich talentů i učení se.

Seznam literatury

- Badura, P., Madarasová Gecková, A., Sigmundová, D., Sigmund, E., van Dijk, J. P. & Reijneveld, S. A. (2018.) *Can organized leisure-time activities buffer the negative outcomes of unstructured activities for adolescents' health?*. International journal of public health, 1-9. [Can organized leisure-time activities buffer the negative outcomes of unstructured activities for adolescents' health? | SpringerLink](#)
- Badura, P., Sigmundova, D., Sigmund, E., Geckova, A. M., van Dijk, J. P., & Reijneveld, S. A. (2017). Participation in organized leisure-time activities and risk behaviors in Czech adolescents. International journal of public health, 62(3), 387-396. DOI: 10.1007/s00038-016-0930-9
- Bocan, M. (2012). *Děti a volný čas – jaké kroužky děti navštěvují?* NPI, metodický portál rvp.cz [Odborný článek: Děti a volný čas – jaké kroužky děti navštěvují? \(rvp.cz\)](#)
- Krajská správa Českého statistického úřadu v Plzni ČSÚ. (2017). *Mladá generace v Plzeňském kraji – 2016*. ČSÚ. [untitled \(czso.cz\)](#)
- Friedlaenderová, H., Landová, H., Mazáčová, P., Prázová, I. & Richter, V. (2022). *České děti a mládež jako čtenáři v době pandemie 2021*. Brno: Host.
- Hamřík, Z. (2022). *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Hladík, J. (2021). *Situační analýza Frýdlantsko*. Odbor pro sociální začleňování (Agentura) Ministerstva pro místní rozvoj ČR. [Frýdlant SA ZOR12.pdf \(socialni-zaclenovani.cz\)](#)
- Hobza, V., Maracek, V. & Hamřík, Z. (2022). *Organized Sport Activities of 11 to 15 – Year-Old Adolescents: Trends from 2010–2018 and Socioeconomic Context*. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(10), 6. [IJERPH | Free Full-Text | Organized Sport Activities of 11 to 15-Year-Old Adolescents: Trends from 2010–2018 and Socioeconomic Context \(mdpi.com\)](#)
- Hofbauer, B. 2004. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál
- Macková, P. (2020). *Vzdělávací volnočasové aktivity jako alternativa k doučování*. Zapojmevšechny.cz
- Mair, J. (2023). *Situační analýza Nové Město pod Smrkem*. Odbor pro sociální začleňování (Agentura), Ministerstvo pro místní rozvoj ČR.
- Němec, Z. et al. (2019) *Systematická podpora sociálně znevýhodněných žáků ve vzdělávání*. Nová škola, o. p. s.
- Patočková, V., D. Čermák, J. Šafr. 2022. *Volný čas dětí staršího školního věku a jeho prožívání. Výsledky reprezentativního výzkumu v České republice 2021 (monitorovací studie)*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. [www.soc.cas.cz/publikace/volny-cas-deti](#)
- Polanecká, J., Dlabolová, L., Hornová, B. & Trejtnarová, A. (2023). *Inspekční zpráva, čj. ŠCIL-170/23-L*. Česká školní inspekce. Liberecký inspektorát. [IZ-ZS-Nove-Mesto-pod-Smrkem-Tylova.pdf \(zsnmps.cz\)](#)

Smutná, M. (2022). *Výroční zpráva o činnosti školy ve školním roce 2021–2022*. Základní škola Nové Město pod smrkem, příspěvková organizace. [Základní škola, Nové Město pod Smrkem, okres Liberec \(zsnmmps.cz\)](https://zsnmmps.cz)

Staveník, A. & Stejskalová, M. (2019). *Vstupní analýza v oblasti vzdělávání města Brna*. Odbor pro sociální začleňování (Agentura), Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. [Microsoft Word - Brno_draft_ven.docx \(socialni-zaclenovani.cz\)](#)